

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ПРОЯВИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В МОВНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ МІСТА БЕРЕГОВА

ГОРОНІ ЖУЖАННА ОЛЕКСАНДРІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 103 / 23 листопада 2022 року

Науковий керівник:

Газдаг Вільмош Вільмошович
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедру:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ПРОЯВИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В МОВНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ МІСТА БЕРЕГОВА**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студент(ка IV-го курсу

Гороні Жужанна Олександрівна

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Науковий керівник: **Газдаг Вільмош Вільмошович**

доктор філософії, доцент

Рецензент: **Кормочі Золтан Золтанович**

доктор філософії, доцент

Берегове

2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**AZ ÁLLAMNYELVI HATÁS MEGNYILVÁNULÁSAI BEREKSZÁSZ
VÁROS NYELVHASZNÁLATI SZÍNTEREIN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Garanyi Zsuzsanna

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 Középfokú oktatás (Magyar nyelv és irodalom)

Témavezető: Dr. Gazdag Vilmos

PhD, docens

Recenzens: Karmacsi Zoltán

PhD, docens

TARTALOM

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET. A MAGYAR NYELV HELYZETE UKRAJNÁBAN	10
II. FEJEZET. A MAGYAR NYELV HELYZETE AZ OKTATÁSI- ÉS NYELVTÖRVÉNY ALAPJÁN	13
III. FEJEZET. A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLAT SAJÁTOSSÁGAI	16
3.1. A kétnyelvűség, nyelvi kölcsönhatások, interferenciajelenségek	17
3.1.1. Kódváltás és kölcsönzés	19
3.2. Nyelvcseré, nyelvmegtartás	22
IV. FEJEZET. A KUTATÓPONT BEMUTATÁSA	23
3.1. Beregszász rövid történelme	23
3.2. Beregszász nyelvi tájképe	25
3.2.1. Az útjelző- és utcanévtáblák	25
3.2.2. A hirdetőtáblák	27
3.2.3. Az emléktáblák	29
3.2.4. Üzletek feliratai	31
3.2.5. Angol kiírások a városban	33
V. FEJEZET. A KÉRDŐÍVES KUTATÓMUNKA EREDMÉNYEI	37
ÖSSZEGZÉS	54
IRODALOMJEGYZÉK	56
PE3IOME	60

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. СТАНОВИЩЕ УГОРСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ	10
РОЗДІЛ II. СТАНОВИЩЕ УГОРСЬКОЇ МОВИ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ ПРО ОСВІТУ ТА МОВУ	13
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ УГОРСЬКОЇ МОВИ НА ЗАКАРПАТТІ	16
3.1. Двомовність, взаємодія мов, явища інтерференції	17
3.1.1. Обмін кодами та позика кодів	19
3.2. Мовний обмін, підтримка мови	22
РОЗДІЛ IV. ВСТУП ДО МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	23
3.1. Коротка історія Берегова	23
3.2. Мовний ландшафт Берегова	25
3.2.1. Дорожні знаки та таблички з назвами вулиць	25
3.2.2. Білборди	27
3.2.3. Меморіальні таблички	29
3.2.4. Вивіски магазинів	31
3.2.5. Вивіски англійською мовою в місті	33
РОЗДІЛ V. РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ	37
ÖSSZEGZÉS	54
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	56
РЕЗЮМЕ	60

BEVEZETÉS

Kárpátalját, mely ezer éven át a történelmi Magyarország szerves része volt, mind földrajzi, mind történelmi, mind pedig nyelvi szempontból sajátos helyzet jellemezte az évszázadok során. Az első világháborút lezáró békedöntések következtében jött létre, mint földrajzi-közigazgatási egység 1919-ben, Podkarpatszka Rusz néven, (az első) Csehszlovák Köztársaság kötelékében. A 20. század folyamán a történelmi viharok több különböző államalakulathoz sodorták a területet, éppen ebből kifolyólag a kárpátaljai lakosokkal kapcsolatban anekdotává vált az a történelmi tény, hogy egy személy anélkül, hogy bármikor elhagyta volna településének határát ötször változtatott állampolgárságot akaratán kívül az élete során

A régió különböző történelmi eseményeknek köszönhetően részese lehetett annak, hogy milyen különböző uniókhoz, a térségben élő etnikumoktól teljesen idegen etnikum államalakulathoz tartozni (Csehszlovák Köztársaság), illetve azt is megtapasztalhatta néhány napra vagy hónapra, milyen teljesen önálló közigazgatási egységként működni. Ezek a változások háborús események vagy politikai cselekmények következményeként jöhettek létre. A különböző államalakulatok eltérő formában viszonyultak a kisebbségi etnikumokhoz, azok kisebbségi jogaihoz, valamint nyelvhasználatukhoz is. Csernicskó István (2013) monográfiájában összefoglalja a különböző korszakokban tapasztalható kisebbségellenes vagy kisebbségbarát törvénykezéseket, valamint azok megvalósulását is – egyes hivatalos dokumentumban, vagy egyéb kiírásokban, magában a közoktatási folyamatban stb. mennyire vették figyelembe a kisebbségek nyelvét az éppen érvényes államnyelv mellett.

1990-es évek eleje óta egyre átjárhatóbbá váló határok, a határon túli magyarok Magyarországon tanuló és dolgozó tömegei, a szomszédos országokból Magyarországra költözött sok tízezer magyar, az internetes kommunikáció elterjedése a széles tömegek körében, a kettős állampolgárság intézménye, továbbá Magyarország és több szomszédos állam csatlakozása az Európai Unióhoz, illetve sok ezernyi magyar nyugat-európai államokban való munkavállalása milyen hatással volt a magyar nyelvhasználatra, vagy hogy a politikai határok állította akadályok csökkenése eredményezett-e újabb nyelvi kiegyenlítődést, s nem lassította le, vagy állította és fordította meg a nyelvi külön fejlődést (Tolcsvai Nagy, 2018:154, Péntek, 2018:186).

1. táblázat

Kárpátalja politikai-közigazgatási státusa az elmúlt században

Forrás: Cserniczkó 2013: 18, Fedinec 2002, Fedinec–Vehes főszerk. 2010

Állami hovatartozás	Időszak	A régió megnevezése	A régió státusa
Osztrák-Magyar Monarchia	1867– 1918	Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros megye	Földrajzi és közigazgatási értelemben nem egységes a régió; a Monarchián belül társország Magyar Királyság négy önálló vármegyéje.
Magyar Népköztársaság és Magyar Tanácsköztársaság	1918– 1919	Ruszkra Krajna (1918. XII. 25.); Hucul Köztársaság (1919. I. 8.) Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros vármegyék	A Ruszka Krajna elnevezésű ruszin autonómia a gyakorlatban nem valósult meg. A Kőrösmezőn kikiáltott Hucul Köztársaság a vidék keleti részét érintette, de a román hadsereg gyorsan felszámolta. Ekkor a régió még nem egységes és nem önálló közigazgatási egység.
(első) Csehszlovák Köztársaság	1919– 1938	Podkarpatszka Rusz (Podkarpatská Rus, Подкарпатська Русь), Ruszinszko)	Korlátozott jogkörű, csak elméletben létező autonómia.
(második) Csehszlovák Köztársaság	1938– 1939		Autonóm terület a föderatív Cseh-Szlovákián belül (az első bécsi döntéssel Magyarországhoz 1938-ban visszacsatolt déli területekre nem terjedt ki)
Kárpáti Ukrajna	1939.III. 14– 15.	Kárpáti Ukrajna (Карпатська Україна)	Magát függetlennek kikiáltó, ám a nemzetközi közvélemény által el nem ismert miniállam.
Magyar Királyság	1939– 1944	Kárpátaljai Kormányzóság	„Ideiglenes” központi igazgatás az autonóm státus megadásáig (a Kárpátaljai Vajdaságnak nevezett ruszin autonómia nem jött létre).
Kárpátontúli Ukrajna	1944.XI.26– 1946.I.22	Kárpátontúli Ukrajna(Закарпатська Україна)	Átmeneti államalakulat, nemzetközi elismertség nélkül.
Szovjetunió	1946– 1991	Kárpátontúli terület (Закарпатська область)	Semmilyen önállóságot nem élvező egyszerű közigazgatási egység (megye) az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságon belül
Ukrajna	1991-től	Kárpátontúli terület (Закарпатська область)	Semmilyen önállóságot nem élvező egyszerű közigazgatási egység (megye) Ukrainán belül

A IX század végétől a XX. század elejéig a magyar nyelvterület egy államhoz tartozott, de a XX. század jelentős változásokat hozott a magyar nyelv történetében, miután ez az egységes nyelvterület az első világháború után több államba szakadt. Trianon óta „a Kárpát-medencében a magyar nyelv nem egyetlen országban változik, hanem a történelem jelenlegi állása szerint most éppen nyolcban egyszerre, a nyelvi változást pedig minden országban más-más tényezők befolyásolják” – írta Szilágyi N. Sándor kolozsvári magyar nyelvész. (Szilágyi, 2008: 106).

A határok meghúzása után ugyanis a politikai határok óhatatlanul elkezdik befolyásolni a határon belül és azok másik oldalán beszélt és írott nyelvváltozatokat. Mivel ezek az adminisztratív határok meghatározzák a nyelvet beszélők szociális hálóit, természetes, hogy a határon belüli kapcsolatok felerősödnek, a határon átnyúló kapcsolatok pedig ilyen-olyan akadályokba ütköznek, ezért rendszerint gyengülnek. Így az államhatárok kettős természetűek: egyszerre idéznek elő konvergenciát és divergenciát. Tehát a magyar nyelv változatai közötti eltérések jelentős része abból fakad, hogy a magyar nyelvet több állam, egymástól eltérő társadalmi, politikai, gazdasági rendszerében élő emberek használják. (Palander–Riionheimo–Koisvisto, 2018:7)

Ukrajnában a kárpátaljai magyarság kisebbségi létéből fakadóan folyamatos küzd politikai-, oktatás-, nyelvi-, és kulturális jogaiért. Mivel az ukrán-orosz háború több mint egy éve tart, és az ország gazdasága drasztikusan romlott: a GDP az előző év utolsó negyedében csaknem harminc százalékkal esett vissza, miközben az infláció húsz százalék fölé szárnyalt – fedte fel az Oeconomus Gazdasági Alapítvány. A háború nemcsak az ország gazdasági növekedését törte szilánkosra, hanem a mindennapi megélhetést is nyomasztóvá tette, a boltokban az árak valósággal felrobbantak – húsz százalék fölé katapultált az infláció. Egy évvel korábban, 2021-ben még 9,36 százalékon állt a pénzromlás mértéke (Index.hu). A háború miatt sokkal többen veszítették el a munkájukat, ezért megnövekedett a munkanélküliség és az elvándorlás, akár gazdasági vagy családegyesítési okok miatt. Ebben a nehéz helyzetben a kárpátaljai magyarságnak még nagyobb szüksége van nemzeti öntudatának megőrzésére.

Munkám során szeretném felmérni Beregszász város nyelvhasználati színterét egy adott pillanatban, illetve megvizsgálni az ott érvényesülő államnyelvi hatásokat.

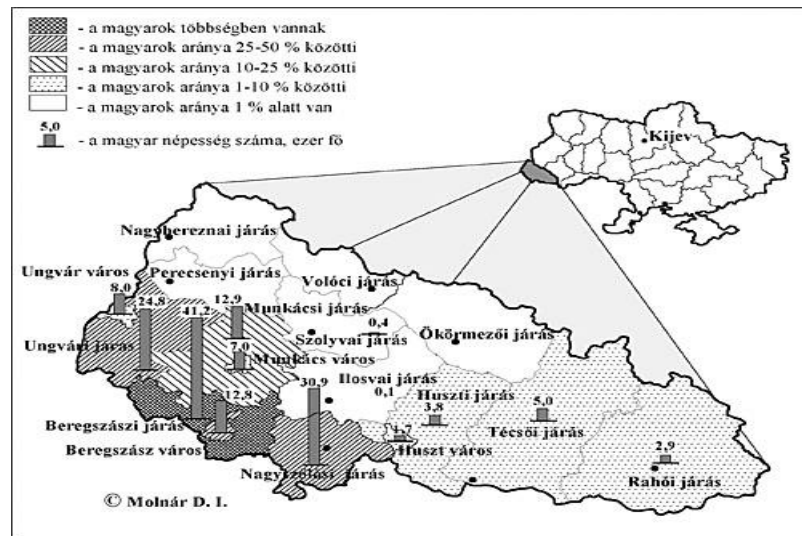
Célom, hogy kérdőívek segítségével feltárjam, hogy a magyar nyelvhasználat milyen helyet foglal el a magánéletbe, és a város hivatalos helyein.

Az Ukrajnában élő magyar nemzetiségűek 96,8% -a, a magyar anyanyelvűeknek pedig 98,2% -a egyetlen régióban élt: Kárpátalja területén. Ebben a régióban az ukránok (80,5%) után a magyar nemzetiségűek alkották a legnagyobb közösséget (151 516 fő, 12,1%) (Molnár –Molnár D. 2005: 20 –21).

1. ábra.

A magyarság aránya Kárpátalján

Forrás: Molnár D. István (2005).

Mivel az ukrán kormány 2001 óta nem szervezett népszámlálást, 2017-ben társadalomkutatók végeztek empirikus kutatást a Kárpátalján élő magyar lakosság demográfiai jellemzőinek felmérése céljából. A projekt a SUMMA 2017 nevet kapta (Tátrai et al. 2018a, 2018b, 2020). A felmérés során nyert adatokból megállapították, hogy 2017-ben a kárpátaljai magyarok száma körülbelül 125,2 ezer fő volt. Ehhez hozzáadva a magukat vélhetően magyar nemzetiségűnek valló romák számát, a kárpátaljai magyar nemzetiségűek száma 130,7 ezer főre becsülhető (Tátrai et al. 2018b: 19–20, 2020: 27). A 2001-es cenzushoz képest (151,5 ezer fő) a kárpátaljai magyar lakosság száma 13,7%-kal csökkent. A fogyás évi átlagos üteme kedvezőbb, mint más Kárpát-medencei magyar közösségekben (Tátrai et al. 2018b: 20, 2020: 27–28). A csökkenésért elsősorban (kb. 70%-ban) a migráció a felelős, míg a csökkenés 30%-át a természetes fogyás (negatív népszaporulat) okozza. A SUMMA 2017 adataiból kiderült, hogy az asszimiláció – „Kárpát-medencei szinten egyedülálló módon” – érdemben nem befolyásolja a magyar lakosság lélekszámának csökkenését (Tátrai et al. 2018b: 24–25, 2020: 42). 2001 óta a kárpátaljai magyarság tekintetében általában véve kedvezőtlen demográfiai folyamatok tapasztalhatók, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a többi Kárpát-medencei nemzetiséghez képest a demográfiai jellemzők viszonylag kedvezőnek számítanak (Tátrai et al. 2020: 42). 2022. február 24-én kirobbant orosz-ukrán háború nyomán a helyzet nyilván jelentősen megváltozott, s az elvándorlás az elmúlt egy év során kiugró mértékeket öltött.

I. FEJEZET. A MAGYAR NYELV HELYZETE UKRAJNÁBAN

A magyar szociolingvisztikában az egyik első alapos leírást egy kisebbségi magyar közösség nyelvhasználati, nyelvválasztási szokásairól Susan Gal készítette. Gal (pl. 1979, 1991) az Ausztriában (Burgenlandban) élő őshonos magyar kisebbségi közösség nyelvcserejét írta le. Gal munkájában szoros kapcsolatot talált a nyelvek nyelvhasználati szintereken való elrendeződése (azaz a beszélők nyelvválasztása) és a nyelvcsere között.

A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén című kutatási programban is kiemelt helyen szerepelt a magyar nyelv használati körének felmérése. A kutatási programból egyértelműen kiderül, hogy a Kárpát-medence őshonos magyar kisebbségi közösségeiben a magyar nyelv más nyelvekkel osztozik a nyelvhasználati szintereken. A vizsgálat során az is kiderült, hogy a magyar, illetve a többségi nyelv(ek) közötti „munkamegosztás” valamennyi határon túli magyar közösségben hasonló elrendezést mutat. A templomban és a családban mindegyik régióban szinte mindenki magyarul beszél, de a lakásból kilépve egyre kevesebben használják a magyart. Ugyanakkor a családban alacsony, a nyilvános helyzetekben magas az államnyelv használati aránya. Valamennyi régióban azonos szintereken csökken a magyar nyelv használati aránya, és ezzel párhuzamosan emelkedik a többségi nyelv. Azt is megfigyelhetjük, hogy minél távolabb kerülünk a privát szférától és közeledünk a formális szinterek felé, úgy emelkedik az államnyelv használatát jelző görbe és esik a magyar nyelvet jelölő (Beregszászi–Cserniczkó 2004a: 62, Cserniczkó–Szabó Mihály 2010: 178–179).

A kárpátaljai magyarság (illetve a mellettünk élő más nemzetiségek) lehetőségeit mindig az aktuális állam berendezkedése, nemzet- és kisebbségpolitikája alakította:

- A mai Kárpátalja területén használatos nyelvek jogi státusza többször is változott az elmúlt száz évben.
- A régióban használatos nyelvek között egy sincs, melynek státusa állandó lett volna az elmúlt száz évben.
- Az államfordulatok minden esetben átrendezték a nyelvek közötti hierarchiát.
- Az elmúlt száz évben 6 alkalommal változott meg a hivatalos nyelv, ami minden esetben változást, az alkalmazkodás kényszerét hozta a régióban élő emberek számára.
- Ha konkrétan a magyar nyelv státuszát és annak változásait vizsgáljuk meg közelebbről, láthatjuk, hogy nyelvpolitikai helyzete a független Ukrajnában sem állandó.

- A 2012-es nyelvtörvény kedvező irányú változást hozott, ám a 2019-ben megszavazott államnyelvi törvény az 1991-es állapothoz képest is visszavetette a magyar nyelv státuszát Kárpátalján.
- Az elmúlt évszázad során több államalakulat is lehetővé tette, hogy regionális és/vagy helyi szinten a kisebbségi nyelvek is használhatók legyenek hivatalos nyelvként.
- A 2019-es ukrán államnyelvi törvény megvonta a magyar nyelv regionális hivatalos nyelvi státuszát, és nyelvünk még a közel száz százalékban magyarok lakta településeken sem használható hivatalos nyelvként a megyei, járási vagy helyi önkormányzatok munkájában

A kisebbségi nyelvek – köztük a magyar – státusza azért változhat, illetve csökkenhet akár még ma, a 21. században is, mert a jelenleg hatályos nemzetközi jog sajnos nem kodifikál megfelelő védelmi mechanizmusokat a kisebbségi nyelvek beszélői számára. Ukrajna például – az Európa Tanács Szakértői Bizottságának 2017-es monitoringja (SzB2017) alapján – még a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája ratifikációja során vállalt kötelezettségeit sem teljesíti teljes mértékben. (Csernicskó István et al. 2021: 40-42)

A kárpátaljai kisebbség nyelvhasználatát többen is kutatták. Említésre méltó többek között A mi szavunk járása (Csernicskó szerk. 2003) című kötet is alaposan tárgyalja a kárpátaljai magyar közösség nyelvválasztási szokásait. A kötet egyrészt összefoglalja az 1996-os Kárpát-medencei vizsgálat eredményeit (Csernicskó, 2003: 68–74), a tiszaujlaki magyarok nyelvválasztási stratégiáról kaphatunk képet Karmacsi Zoltán kutatásából (Karmacsi, 2003b.). Tanulságos a kötetnek az a része, melyben a magyar nyelv használhatóságát elemzik a szerzők egyrészt Beregszász hivatalaiban (Karmacsi, 2003a), másrészt a város orvosi rendelőiben, szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és piacán (Márku, 2003). A két utóbbi tanulmányból kiderül, hogy a magyar nyelv elsősorban szóban jelenhet meg a hivatalokban, az írásbeli ügyintézésre meglehetősen kevés esély nyílik magyarul. A felkeresett 15 hivatalban a hivatalnokok többsége tudott vagy legalábbis megpróbált magyarul beszélni a magyar nyelvű ügyféllel. Ha az a hivatalnok, akihez az ügyfél közvetlenül fordult, nem beszélt magyarul, magyarul beszélő kollégájához irányította át őt. Olyan is gyakran előfordult, hogy bár nem beszélt a hivatalnok magyarul, értette a magyarul előadott kérdést vagy kérést, és a választ ukrán vagy orosz nyelven mondta el.

Beregszászi Anikó írása (2005) a magyar nyelvnek a szimbolikus térben való megjelenését írja le Kárpátalján. Konkrétan a kárpátaljai magyar közösség nyelvválasztási stratégiáról elsősorban a már említett két Kárpát-medencei kutatásból (Csernicskó 1998a, Papp–Veres szerk. 2007) szerezhethetünk ismereteket.

Karmacsi Zoltán (2007) pedig számos etnikailag vegyes házasság nyelvhasználati, nyelvválasztási szokásait írja le. A vizsgált családok mindegyikében magyar az egyik házastárs, s a magyar nyelv mindegyik családban legalább az egyik érintkezési nyelv, s a gyermekek elsődleges szocializációjának (egyik) nyelveként is használatos.

Hasonló megoszlást regisztrált a Kárpát Panel 2007 című kutatás is (lásd Papp–Veres szerk. 2007). És a fentiekkel analóg funkciómegoszlást mutatnak azok az egyéb kutatások is, melyek egy-egy kisebbségi magyar közösség nyelvválasztási szokásait vizsgálják (pl. Gereben 1999, Lampl 2008, Papp 2009 stb.).

Értékes információkkal szolgál a témakörben Orosz Ildikó (2007: 127–133) munkája, melyben egy 2003-ban a kárpátaljai magyar érettségizők gyakorlatilag teljes mintáján végzett kérdőíves vizsgálat eredményeit mutatja be. A felmérésből kiderül, hogy az érettségiző osztályba járó magyar fiatalok nyelvhasználatában a magyar mellett az ukrán és az orosz nyelv is megjelenik, főként a barátokkal, a tágabb rokonsággal való érintkezés során.

Ezen kutatások vonalához igazodik Karmacsi Zoltán tanulmánya (2009), mely a magyar nyelvhez fűződő beszélői attitűdöket erősítő és gyengítő tényezőket veszi sorra. Ő a szerzője a kárpátaljai magyar fiatalok körében végzett kérdőíves vizsgálat adatait bemutató tanulmánynak, mely a közösségekben használatos nyelvek presztízsére, használati körére vonatkozik (Karmacsi 2005).

A felsőoktatásban tanuló diákság nyelvválasztási szokásait mutatja be Márku Anita (2008) kötete. Molnár Anita (2009a, 2009b, 2010) írásai az iskolai tannyelv és a nyelvválasztás összefüggéseit elemzik.

II. FEJEZET. A MAGYAR NYELV HELYZETE AZ OKTATÁSI- ÉS NYELVTÖRVÉNY ALAPJÁN

Az Ukrajna összlakosságának közel negyede (22,2%) valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak vallja magát, nyelvi tekintetben azonban gyakorlatilag minden harmadik személy (32,5%) valamely nyelvi kisebbséghez tartozik, miközben az ukrán és az orosz nyelvet beszélők együttesen Ukrajna összlakosságának 97,1%-át teszik ki. (Csernyicsko, 2013) Az ezredforduló után számos törvény és egyéb alacsonyabb rendű jogszabály érintette kedvezőtlenül a nem államnyelvet beszélőket. Minden területen jogszabályba foglalták az ukrán nyelv kizárólagosságát. (Tóth, 2016) Az államnyelv nem ismeretét Kijevből nézve a jelenlegi válságot megelőzően elsősorban integrációs problémaként kezelték, 2013 végéig az ország de facto kétnyelvű volt (az ukrán mellett az orosz, hivatalos státus nélkül, de gyakorlatilag második államnyelvként funkcionált). (Bilaniuk, Laada, 2010) A válság óta az államnyelv kontra kisebbségi nyelvek megítélésében az addig is többször felemlegetett nemzetbiztonsági kockázat szempontja az első helyre került a hivatalos politikai retorikában, immár az orosz kisebbségre is kiterjesztve (language-policy.info).

Ukrajnának gyakorlatilag bármelyik pillanatban lett volna alkalma megoldani a kisebbségi nyelvek problémáját, sőt, a probléma fenn sem állna, ha nem hozott volna meg súlyos, diszkriminatív törvényeket.

2017. szeptember 5-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa új oktatási törvényt fogadott el, melynek 7. cikkelye az oktatás nyelvét szabályozza. A 7. cikk 1. pontjából kiderül, hogy Ukrajnában „Az oktatási folyamat nyelve az oktatási intézményekben az államnyelv”, a 4. pontjából pedig azt tudjuk meg, hogy a kisebbségek számára „egy vagy néhány tantárgy két vagy több nyelven is oktatható – államnyelven, angol nyelven, az Európai Unió más hivatalos nyelvein”. (Fedinec, Csernyicskó, 2017) Nyilvánvaló, hogy az új jogszabálynak az oktatás nyelvét szabályozó 7. cikke nem egyeztethető össze a 2012-es nyelvtörvény ugyanerről szóló 20. cikkével. A törvény idézett cikke értelmében Ukrajna állampolgárai számára szavatolt az állam- és a regionális vagy kisebbségi nyelveken való tanulás az oktatás minden szintjén, az óvodától az egyetemig. (ukránul Закон України «Про засади державної мовної політики»)

A 2017-es oktatási törvény mindenféle jogalap nélkül négy kasztra osztja az Ukrajnában élő népeket.

— Az *elsőosztályú* állampolgárok az ukránok, akik első osztálytól érettségiig anyanyelvükön tanulhatnak.

— A *másodosztályú* állampolgárok az „*őshonos népek*”, azaz a gyakorlatban a krími tatárok, akik – az ukrán államnyelv alapos oktatása mellett – szintén első osztálytól érettségiig saját nyelvükön tanulhatnak.

— A krími tatárok megkülönböztetése önmagában is jogilag semmilyen módon nem indokolható, kizárólag politikai megfontolásból született döntés (a krími tatárok a Krím egyetlen olyan népcsoportja, amely nem egyértelműen oroszpárti, a krími népszavazás idején Oroszország kifejezetten igyekezett is őket távol tartani az urnáktól), semmivel nem őshonosabbak ők, mint a kárpátaljai magyarok, a nyugat-ukrajnai lengyelek vagy a Csernyivci környéki románok. Ők azonban – mivel az EU valamely hivatalos nyelvét beszélik – *harmadosztályú állampolgárok*, akik:

- 4. osztály között tanulhatnak csak anyanyelvükön, utána felmenő rendszerben:
- 5. osztályban – 20 %,
- 9. osztályban – 40 %,
- 10-12. osztályban – 60% arányban, tehát iskolai óráik egyre nagyobb részét tanulják ukránul.

— Még ennél is rosszabbul járnak a *negyedosztályú*, nem EU-s nyelvet beszélő állampolgárok, azaz az oroszok és a beloruszok, akiknek már ötödiktől 80 százalékban ukránul kell tanulniuk.

— Az elfogadott törvény kimondja, hogy a magániskolák teljes mértékben maguk választhatják meg az oktatás nyelvét, ugyanakkor szavatolniuk kell, hogy a diákok az előírások szerint elsajátítják az államnyelvet, azaz az ukránt.

Ehhez járult a 2019-es ukrán nyelvtörvény, pontosabban „Az ukrán nyelv államnyelvi működésének biztosításáról” szóló 2019/2704-VIII. törvény, amely tovább szigorította a nyelvi szabályokat, amit azóta csak röviden nyelvtörvényként emlegetnek. E törvény értelmében Ukrajna minden állampolgára köteles B1-es szinten beszélni az ukrán nyelvet – ez egyébként méltányolható elvárás is, valamilyen módon tudnia kell beszélni egy beregszászi magyarnak egy leMBERGI ukránnal akkor is, ha egy odesszai orosz a harmadik partner. A törvény azonban itt nem áll meg: az ukrán nyelv ennél magasabb szintű ismeretére és állásának betöltése során használatára is köteles minden kormányzati tisztviselő, parlamenti képviselő, illetve az ezen tisztségekre pályázó jelöltek; minden állami alkalmazott; minden önkormányzat polgármester és helyettesei; minden jegybanki alkalmazott; minden rendőr és a hadsereg minden tisztje; minden ügyész, bír, ügyvéd, közjegyző; minden oktatási vezető és tanár; minden egészségügyi alkalmazott állami és önkormányzati intézményekben; valamint

minden állami és önkormányzati cég minden alkalmazottja. A jogszabály ellen a kárpátaljai magyar szervezetek is tiltakoztak, hiszen a törvény semlegesíti a kisebbségek korábban szerzett nyelvi jogait, és a magánbeszélgetések, illetve egyházi szertartásokon kívül mindenhol kötelezővé teszi az ukrán nyelv használatát. Dr. Bernzovics László a KMKSZ elnöke nyílt levelet írt Ukrajna elnökének V.O. Zelenszkijnek: „...Tisztelt Elnök Úr, kérjük, hogy éljen az Önnek Ukrajna törvényei által nyújtott felhatalmazással, valamint befolyásával a törvénykezési folyamatra, és tegye meg a szükséges lépéseket a kisebbségek alkotmányos jogainak biztosítása, a magyarellenes médiapolitika felülvizsgálata, a magyar szervezetek és társadalmi aktivisták elleni alaptalan eljárások beszüntetése és a Magyarországgal való konstruktív együttműködés megerősítése érdekében”. (karpataljalap.net) A törvény betartására nyelvi ombudsmant neveztek ki, aki bírságot kiszabhat azokra, akik megsértik a nyelvtörvényt. A bírság összege első alkalommal 3400-tól 8500 hrivnyáig terjedhet. Ismétlődő jogsértés esetén 8500 és 11900 hrivnya közötti pénzbírságot szabhatnak ki. Tarasz Kreminy államnyelvvédelmi biztos hangsúlyozta, hogy háborús körülmények között a nyelvtörvény be nem tartása „az ellenség kezére játszik”. (kiszoz.net)

2022. december 29-én Volodimir Zelenszkij ukrán elnök aláírta azt a 8224. számú törvénytervezetet, amely biztosítja a jogot a nemzeti kisebbségek nyelvének szabad használatára a magán- és közéletben, szóbeli és írásbeli formában, törvény adta határokon belül, ez volt az egyik feltétele Ukrajnának az Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló tárgyalások megkezdésének. (index.hu, mandiner.hu)

III. FEJEZET. A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLAT SAJÁTOSSÁGAI

Kárpátalja magyar közössége az 1980-as évek vége óta törekszik arra, hogy a magyar nyelv egyre több funkcióban legyen használatos a vidéken. A régió magyarok lakta sávjában ma már teljesen természetes, hogy a magyar – természetesen más nyelvek mellett – hangsúlyosan jelen van a feliratokon (Beregszászi 2005, Laihonen – Cserniczkó 2017, Hires-László 2015, Karmacsi 2014a, 2014b, Tóth 2014a, 2014b).

A magyar nyelv Magyarországon többségi anyanyelv, míg a szomszédos országokban kisebbségi anyanyelvként beszélnek az első világháborút lezáró békeszerződések óta, amikor több mint 3 millió magyar került határon túli országokba.

A magyar, mint kisebbségi anyanyelv főbb jellemzői Nádor Orsolya (2008:399) szerint a következők:

- a nyelvhasználat korlátozott, a többségi nyelvhez képest alárendelt szerepe van;
- a nyelvi kompetencia hiányosságai főként a hivatalos és a szaknyelvi regiszterekben jelentkeznek;
- a nyelv belső presztízse és külső megítélése területenként változó;
- a kisebbségi nyelvközösség tagjai fokozatosan kétnyelvűvé váltak, a domináns nyelv azonban ma nem minden esetben a magyar;
- a kisebbség politikai helyzetétől, illetve létszámától, valamint települési viszonyaitól függően mind a felcserélő, mind a hozzáadó kétnyelvűség típusa megfigyelhető.
- A Kárpát-medence egyes országaiban a magyar nyelvnek sajátos változatai alakultak ki, melyek hordozzák a két- vagy többnyelvű környezet hatását. Ezeket kontaktusváltozatoknak nevezzük. Az eltéréseket főként lexikai szinten, azaz a szavak szintjén érezhetjük.

A kisebbségi nyelvközösség tagjai folyamatosan kétnyelvűvé váltak, és ennek elkerülhetetlen velejárója a szókölcsonzés, valamint a tükörfordítás. Mivel az átadó nyelv mindegyik országban más, ezért természetesen az egyes nyelvváltozatok különböznek egymástól. A kölcsönzések egy része annyira beépül a szókincsbe, hogy használójuk nem is tudja, hogy ezt Magyarországon, vagy más országokban nem így használják. Erre példa Erdélyben az *aragáz* (gáztűzhely), vagy Felvidéken a *válenda* (heverő). Hasonló a helyzet Kárpátalján is, ahol a személyigazolvány egyszerűen csak „paszport” vagy az orvosi igazolás „szpravka”.

Sokan úgy gondolják, hogy ezektől a szavaktól „romlik” a magyar nyelv, pedig a kétnyelvű helyzetnek ez a jelenség természetes hozadéka. Sándor Klára (1995) így ír erről:

Az is természetes, hogy az egyes nyelvváltozatokban más-más szavak jelennek meg a hivatalos szférában, a közigazgatási és oktatási nyelvhasználatban, valamint a szaknyelvek esetében. A megfelelő magyarországi terminusokat sokszor azért sem lehet átvenni, illetve ottani jelentésükben használni, mert a különböző országokban más-más közigazgatási, illetve oktatási rendszer működik (Sándor,1995).

Fontos tehát megjegyeznünk, hogy a magyar nyelv több központban változik. A magyar nyelvet az emberek különbözőképpen beszélik, helyzetüknek megfelelően. Péntek Jánost (2005) idézve: „...igen, mi *blokklakás*ban lakunk, és az legalább annyira kényelmetlen, mint a *panellakás*. Nyelvileg sem jobb egyik, mint a másik. A nyelvnek, közös nyelvünknek kellene olyannak lennie, hogy kényelmes legyen mindannyiunk számára. A nemzeti nyelv biztosan nem olyan kategória, mint az állampolgárság. Olyannak kell lennie, hogy mindenki, aki magyarul beszél, saját nyelvét a közös nyelv részének érezhesse.”

3.1. A kétnyelvűség, nyelvi kölcsönhatások, interferenciajelenségek

Kárpátalja területén számos nemzetiség képviselői élnek egymás mellett, sok településen együtt is, és ezek a közösségek különböző nyelveket használnak. Az ilyen nyelvi helyzetet két vagy többnyelvű helyzetnek nevezzük. Kétnyelvűségnek pedig, melybe a többnyelvűséget is beleértik, az egyéneknek azt a tulajdonságát nevezzük, hogy két vagy több nyelvet képesek használni. (Trudgill, 1997: 33)

A kétnyelvűség kutatása rövid múltra tekint vissza. Csak a XX. század közepétől tekinthető önálló nyelvészeti kutatási területnek. A szakirodalomban széles skálán mozog a kétnyelvűség meghatározása. A definíciók jelentős része kompetencia központú, tehát az adott nyelv ismerete alapján kategorizál. Egyes nyelvészek szerint akkor is kétnyelvű valaki, ha a négy készség – beszédprodukció, beszédértés, írás, olvasás – egyikét birtokolja, miközben mások úgy vélik, hogy kizárólag az tekinthető kétnyelvűnek, aki anyanyelvi szinten birtokolja a nyelveit. Grosjean a nyelvhasználat gyakoriságát és szükségességét helyezte definíciója középpontjába. Használatközpontú szemléletével új megvilágításba helyezte azt. Grosjean a következő képen határozza meg a kétnyelvűséget: „A kétnyelvű olyan, teljes mértékben kompetens, specifikus beszélő-hallgató, aki saját és környezete szükségleteinek megfelelően fejlesztette ki kompetenciáit (két nyelven és esetleg egy harmadik rendszerben, amely az első

kettő kombinációja). A kétnyelvű a két nyelvet- elkülönülten vagy együtt- az élet különféle szinterein, különböző emberekkel, különböző célokra használja. Minthogy a szükségletek és a két nyelv használata rendszerint meglehetősen eltérők, ezért a kétnyelvű ritkán beszél egyformán vagy teljesen folyékonyan mindkét nyelvét." (Grosjean, 2001:22) A két- és többnyelvűség történeti szempontból is természetes állapot. Cseresnyési László megállapítja például, hogy a „Biblia is olyan világot tükröz, amelyben kultúrák és nyelvek sokasága létezett. Már Jézus korában általános volt a többnyelvűség” Palesztinában. Az ókori Róma kultúrája sem volt egynyelvű: a tanult római polgár kétnyelvű volt, nem beszélve a Birodalom kétnyelvűségéről: a nyugati részeken a latin, a keletin a görög használatáról (Cseresnyési, 2004:156). Szilágyi N. Sándor kolozsvári nyelvész egyik írásában a Mózes első könyvének 11. része 1–9. versében olvasható Babel története kapcsán azt mutatja be, hogy a többnyelvűség, melyet a zsidó-keresztény hagyomány épp Babeltől eredeztet, nem büntetés, hanem épp ellenkezőleg: áldás? Ha tehát Isten azt akarja, hogy az emberiség ne pusztuljon ki, hanem kezdjen el fejlődni és gyarapodni, itt csak a drasztikus beavatkozás segíthet: az okot kell megszüntetni. És akkor már meg is van a megoldás: „Nosza szálljunk alá, és zavarjuk ott össze nyelvöket, hogy meg ne értsék egymás beszédét. És elszéleszté őket onnan az Úr az egész földnek színére; és megszűnének építeni a várost.” Maguktól hagytak fel vele, és maguktól indultak el, hogy töltsék be a földet, anélkül hogy bármit is parancsolni kellett volna nekik. Ez különben ennek a másik érdekessége: az egész Ószövetségben ez az egyetlen történet, ahol az Isten határozottan beavatkozik az emberek életébe, de nekik nem mond erről egy árva szót sem. Máskor mindig figyelmezteti őket, hogy ezt vagy azt ne tegyék, mert különben nagy baj lesz, itt viszont valahogy úgy veszi, hogy ezekkel nincs mit tárgyalni, hanem sürgősen közbe kell lépni, meg kell őket menteni a pusztulástól, akár akaratuk ellenére is. És mikor megszűnt a baj legfőbb oka, az egynyelvűség és a monokultúra, és lett helyette nyelvi és kulturális diverzitás, akkor ezzel meglettek a kulturális evolúció elengedhetetlen feltételei is, aminek egyben szabályozó szerepe is lett rögtön, hiszen ha különböző nyelvek és kultúrák vannak, akkor már nagyon meg kell ám gondolni, mit határozunk el, és mit tűzünk ki magunk elé célul, mert ha mi ostoba, veszteséges stratégiát választunk, a többiek meg nem, akkor ők előnybe kerülnek, és a végén még ki találnak bennünket szorítani a világból. (Csernicskó I., Fedinec Cs., Tarnóczy M., Vančioné K., 2010)

A nyelvek egymásra hatásának, azaz „a nyelvi kölcsönhatásoknak számos fokozata van, s a hatás valamennyi nyelvi szintet érintheti. A szakirodalom e jelenségeket a fizikából kölcsönzött műszóval interferenciának nevezi. A nyelvi interferencia jelöli egyrészt a hatásfolyamatot magát, másrészt pedig annak következményét, eredményét”. (Kiss,1996:202)

Az interferencia jelensége Weinreich szerint abból a helyzetből adódik, hogy a beszélő két nyelvet használ. A nyelvi interferencia fogalmának meghatározásakor kiemeli, hogy a kétnyelvű beszélők mindennapi interakcióikban egynél több nyelvet használva, a nyelvek érintkezéséből adódóan a nyelvi normától, a sztenderd változatoktól eltérő nyelvhasználatot hoznak létre. A nyelvi szintek szerint a fonetika, a morfológia, a szintaxis és a szókincs területeit említi. A kétnyelvű beszéd egyik jellegzetessége tehát a nyelvválasztás, ám ez nem jelenti azt, hogy ne válthatna nyelvet a beszélő a beszéd folyamata során. (Weinreich, 1953)

Többszínű közösségekben a nyelv megválasztása, amely a társalgás alap kódjaként fog szolgálni, (Bartha, 1999:87-88) alkalmazkodást és választást jelent az elméletileg egyszerre elérhető nyelvek vagy változatok közül, a témához, a partner személyéhez, a kontextushoz alkalmazkodva. Sőt, ha kétnyelvű személy találkozik egynyelvűekkel, maximálisan alkalmazkodik hozzájuk nyelvileg, tehát a közösen ismert nyelvet fogja alkalmazni. Az így kialakult kétnyelvűség szükségszerű velejárója a nyelvek funkcionális szerepmegoszlása, tehát különböző szituációkban, különböző funkciót látnak el a nyelvek. Ez nem állandó, hanem külső és belső tényezők hatására változó folyamatot jelent. (Bartha, 1999:123)

3.1.1. Kódváltás és kölcsönzés

A kétnyelvűek nyelvhasználatában gyakran előforduló a kódkeverés, kódváltás vagy code-switching, ami alatt a nyelvek közötti szándékos, vagy véletlen váltást értjük. A kódkeverés (code-mixing) során a beszélő úgy keveri a nyelvet, hogy annak elemei mondattani, jelentéstani, prozódiai szempontból is egységet alkotnak. (Borbély, 2001) Navracsics szerint a kódváltás mennyisége azon múlik leginkább, hogy milyen gyakran használja a kétnyelvű személy az adott nyelvet. Akik csak családban és barátaikkal használják, ritkábban váltanak, mint azok, akik más környezetben is rendszeresen használják mindkét nyelvet. (Közlemények, 2003) A kétnyelvű beszélő egyik jellegzetessége a probléma nélküli kódváltás- (codeswitching). amikor kétnyelvű beszélők olyan szituációban, amikor a kétnyelvű interakciós - és diskurzusmodus a megfelelő, két nyelv vagy dialektus között egy beszélgetésen, egy mondaton belül, de akár frázis - vagy szó szinten is kódot váltanak. Földes István hangsúlyozza, hogy a kódváltásnak lehetnek extern, azaz szociolingvisztikai okai. Nyelven kívüli okok pl. a téma, a partner cseréje. Lehetnek pszicholingvisztikai okai,

amelyért a beszélő nyelvi kompetenciája, kommunikációs repertoárja felelős, ekkor bizonyos szavak okoznak kódváltást. A kettő kombinációja esetén extern-intern kódváltás is lehetséges.

A kódváltás különböző nyelvi síkokon jelenhet meg. Érintheti a fonetikai/fonológiai, morfológiai, lexikai, szintaktikai szinteket. A mondandónkban elfoglalt helyük szerint három típust különítünk el: *a mondaton kívüli*, *a mondatok közötti*, és *a mondaton belüli* kódváltást. *A mondaton belüli* kódváltás a legproblematisabb, mert ez a kódváltás és a szókölcsonzés határvonalán helyezkedik el, ugyanis sokszor nagyon nehéz eldönteni, hogy alkalmilag használja a beszélő azt a másik nyelvből származó elemet a megnyilatkozásban, vagy már meggyökeresedett kölcsönszóval van dolgunk. A kódváltás pragmatikai funkciókkal jár, tehát nem véletlen, hogy „az egyén vagy egy társadalmi csoport bizonyos tevékenységeihez meghatározott nyelvváltozatot — jelen esetben nyelvet — köt”. (Bartha. 1999:121)

A kódváltás nem csupán kétnyelvű közösségek nyelvhasználatára jellemző. Az egynyelvűek beszédében is megjelenik, mivel az egyén élete során nem csupán egy nyelvváltozatot ismer meg és sajátít el. Gyakran adódnak olyan beszédhelyzetek és színterek, melyek más és más nyelvváltozatot követelnek meg. Ilyenkor az egynyelvű egyén a rendelkezésére álló nyelvváltozatok közül választ annak megfelelően, hogy mit kíván meg tőle a színtér és a beszédhelyzet, így az egynyelvű egyén is kódot vált. Az alapvető különbség az egynyelvű és kétnyelvű kódváltás között az, hogy a kétnyelvű közösségben a beszélő nemcsak nyelvváltozatot vált, hanem nyelvet is. Mivel itt két nyelv szóképzési elemei és nyelvtani szerkezete keverednek egymással, ez a nyelvhasználat „feltűnőbb”, mint mikor a kódváltás egy nyelv különböző nyelvváltozatain belül történik. „A szubstandard és a köznyelv rendszerint *közvelegként* valósul meg, azaz olyan nyelvi alakulatként, amely viszonylag rendszerzerűen ötvözi több nyelvváltozat szóképzési elemeit és nyelvtani jelenségeit”. (Lanstyák István. 1998:23)

A kétnyelvűségi helyzet másik elmaradhatatlan jelensége a szókölcsonzés, amelynek típusait már sokan sokféleképpen próbálták csoportosítani. A kölcsönszó fogalmát valójában nem is ismerték a kétnyelvűség tanulmányozása előtt, ezt a fogalmat kifejezetten a kétnyelvűség-kutatás alkotta meg. Azelőtt a jövevényszavakkal és az idegen szavakkal vetették egybe. Lanstyák István szerint „a jövevényszavak olyan idegen eredetű szóképzési elemek, melyek teljesen beépültek az átvevő nyelvbe; idegen eredetük csupán történeti tény, melynek a legtöbb beszélő nincsen tudatában. Ezzel szemben az idegen szavak még nem érték el a beépültségnek ezt a mértékét; sok laikus, idegen nyelveket nem beszélő ember is tudatában van annak, hogy ezek más nyelvből származnak”. (Lanstyák. 1998:17) A kölcsönszavak osztályozásának elkészítésekor alapjában véve Lanstyák átveszi Kontra Miklós

alapkategóriáit, aki megkülönböztet: direkt, indirekt, hibrid kölcsönzést- a köztük lévő átmeneti kategóriát.

Direkt kölcsönzésről beszélhetünk abban az esetben, ha az átvevő nyelvben teljes az átadó nyelvi modell morfeikus átvétele, s nincs morfeikus — csak esetleg fonemikus — helyettesítés. A fonemikus helyettesítés lehet teljes, részleges, vagy hiányozhat. Ennek eredménye a kölcsönszó, melyre Kontra a következő példákat hozza: búza, stress, penicillin.

Az *indirekt* kölcsönzés már nem jelent semmiféle morfeikus vagy fonemikus átvételt, mert ennek eredményeként az átvevő nyelv elemeinek használata változik meg idegen nyelvi hatás következtében anélkül, hogy bármilyen idegen morféma bekerülne az átvevő nyelvbe. Tükörszavak (calque-ok) jöhetnek létre, vagy a meglévő szavak kölcsönjelentéssel bővíthetnek.

A *hibrid* kölcsönzés tulajdonképpen „részfordítás”, vagyis az átvevő nyelvi replica az átadó nyelvi modellnek részben morfeikus átvétele, részben pedig helyettesítése révén jön létre. Eredménye a hibrid kölcsönszó pl. farmertüdő. (Kontra, 2000:14 – 16)

A kétnyelvűség szociolingvisztikai kutatói elsősorban egy nyelvi közösség nyelvcsere nyelvmegeőrzés, nyelvmegeőrzés folyamatának különböző aspektusait vizsgálják. Instabil kétnyelvűségi helyzetben a közösségek a kétnyelvűségi helyzetből egy egynyelvű helyzetbe kerülnek, ezt a folyamatot nevezzük nyelvcsere. A folyamat kezdetét jelzi, ha a közösség tagjai közül néhányan már nem az anyanyelvüket, hanem a másik nyelvet kezdik el használni, majd a folyamat végére a közösség minden tagja az „új” nyelvet beszéli. (Borbély, 2001)

Nyelvcsere a közösség szintjén beszélünk, ha az egyén szintjén, az egyén élete során áll be ez a változás, nyelvvesztésről beszélünk. A nyelvcsere a következő négy típusa különíthető el:

- hirtelen nyelvhalál,
- radikális nyelvhalál,
- fokozatos nyelvcsere,
- felülről lefelé tartó nyelvcsere (Campbell, Lyle–Muntzel, Martha C.,1989: 182 – 186)

A nyelvcserevel ellentétes folyamat a nyelvmegeőrzés, mely mindazokat a törekvéseket jelenti, melyek a közösség nyelvének és kultúrájának fenntartására irányulnak. Bár ellentétes irányú folyamatok, a közösség életében eltérő mértékben, de egyszerre vannak jelen.

3.2. Nyelvcseré, nyelvmegtartás

A kárpátaljai magyarság őshonos kisebbség és elsősorban Kárpátalja síkvidékein élnek. Mai napra a magyarság asszimilációjának, migrációs tendenciáinak köszönhetően egyre kisebb területen vannak jelen. Legnagyobb arányban a Beregszászi kistérségben vannak, ahol szinte minden kisebb településen abszolút többséget a magyarok alkotják. Emellett a két domináns népcsoport mellett az oroszok, németek, románok, szlovákok, zsidók, romák is megjelennek.

Figyelembe véve a fenti ismereteket, Kárpát-medencei magyar közösségeket, megállapítható, hogy közösségi síkon népi és egyoldalú kétnyelvűséget fejlesztettek ki, felcserélő kétnyelvűségi helyzetekben. Olyan beszédközösségekről van szó, amelyeknek tagjai mindennapi beszédtevékenységük során váltakozva két nyelvet használnak: anyanyelvüket és annak az államalakulatnak a nyelvét, amelyben élnek. Többségük magyar domináns kétnyelvű, anyanyelvük ismeretének szintjét átlagban magasabbra értékelik, mint az államnyelv ismeretét, a receptív kétnyelvűek száma alacsony.

A kódváltás a kárpátaljai magyar beszélőközösségben a magyar beszélget magyarral szituációban csak bizonyos helyzetekben jellemző (Beregszászi 2004, Márku 2013). Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a kárpátaljai magyarság jelentős része homogén tömbön belül él, azonosságtudata határozott, a csoportközi kommunikációban szinte kizárólag a magyar nyelvet használja, ezért a közösség a kárpátaljai magyar beszélő kárpátaljai magyarral interakcióban elsősorban nem a nyelvek közötti kódváltást használja a kontextus és a szerepek megváltozásának jelölésére.

IV. FEJEZET. A KUTATÓPONT BEMUTATÁSA

3.1. Beregszász rövid történelme

A vidéket Lampert herceg örökölte apja, I. Béla király halála után 1063-ban. A néphagyomány szerint ő hozta itt létre a települést. Lampertháza alapításának pontos dátuma nem ismert. A kunok gyakori betörései miatt szinte teljesen elnéptelenedett. 1141-ben II. Géza, illetve a helyette kormányzó Ilona anyakirályné és az ő testvére, Belos bán, Rajna-vidéki szászokkal telepítette be, akik a folyó áradása miatt kényszerültek elhagyni eredeti lakhelyüket. A várost, Lampert-házát, Lampertszásznak kezdték nevezni.

1241-ben Batu kán tatárai lerombolták a várost, de IV. Béla király megint újratelepítette. Az új betelepülőket különböző kiváltságokkal ruházta fel. 1271-ben Bereg vármegye központjává vált, ebben az időben a város virágzóvá vált. 1504-től a város már Beregszász néven szerepel az okmányokon.

Beregszásznak jelentős szerep jutott a reformáció idején, hiszen a vidéken itt ért el először nagy sikereket. 1548-ra tehetjük a reformáció kezdetét a városban. 1552-ben két egyházi zsinatot is tartottak itt, Kálmáncsehi Sánta Márton vezetésével, melyek, Magyarország első helvét típusú zsinatai közé tartoznak. A második beregszászi zsinaton, december 1-jén határozatot hoztak az úrvacsora és a gyóntatás rendjéről, ezzel a kálvinisták véglegesen elváltak a katolikus egyháztól. (Fodor, MRE)

1566-ban nagy pusztítás érte a várost, ugyanis ekkor a tokaji táborból visszatért tatárok erre vették útjukat. A várost kirabolták, felgyújtották, a lakosság egy részét elhurcolták. Beregszász az erdélyi Rákóczi fejedelmek uralma alá került. 1625-től Bethlen Gábor lett Beregszász birtokosa. Az 1680-as években már Zrínyi Ilona második férje, Thököly Imre birtokolja Beregszászt. A munkácsi vár ostroma alatt a környéken elszállásolt német és labanc katonaság a város nagy részét lerombolta.

Beregszász és környékének lakosai a legaktívabban vettek részt a magyar nép 1703–1711. évi Habsburgellenes nemzeti felszabadító háborújában. Megtorlásul e mozgalomban való részvételéért az osztrák uralkodó körök megfosztották a beregszásziakat valamennyi kiváltságuktól, s a várost 1728-ban a Schönborn grófok tulajdonába adták, akik túlnyomó részt Bécsben tartózkodtak és a helytartók kormányozták. A birtokokon a legkorszerűbb gazdálkodást alakították ki, és a legfontosabb volt a szőlőtermesztés, bortermesztéshez legalkalmasabb vidék kialakítása (Zubánics 2011:35). A szőlőtermesztés még a 13. században, Béla király idején lett meghonosítva az ide telepített szászok által. (Lehoczky, 1999:28). A

grófok mintegy évszáznyi birtoklásuk és tevékenységük megítélése kettős: pozitív megítélés a fejlődések és korszerűsítések alapján, a negatív megítélés abból ered, hogy minden korszerű termelés kialakításához és működtetéséhez szükségszerű velejárója volt a helyi lakosok teljes kihasználása.

A lakosság száma csak igen lassan növekedett, ami a város történetében bekövetkezett, egész sor tragikus eseménnyel magyarázható.

Az 1880-as tűzvész után Beregszász állami kölcsönt kapott az újjáépítéséhez (több építészeti szempontból értékes házat is építettek), a lakosság nyomorban, megfelelő egészségügyi ellátás nélkül élt.

1919. március 21-én a magyarországi proletárforradalom gondolata a városban is támogatókra talált és másnap Beregszászon is létrejött a tanács hatalom, megalakult a forradalmi hatalom végrehajtó szerve: a direktórium. A Kárpátaljáért vívott küzdelmeket Beregszász is megsínylette.

Az 1920. június 4-i trianoni békeszerződés után Csehszlovákiához került a beregi táj legnagyobb részével együtt Beregszász is. Beregmegyét a cseh és magyar kormány közös megegyezése alapján kettészelték. (Zubánics 2011, Lehocky 1999). A cseh időkben, működésük akadályozása ellenére, két fontos magyar egyesület működött a városban: a Kárpátaljai Magyar Akadémikusok Egyesülete és a Kárpátaljai Magyar Kultúregyesület. Valamint különböző rendezvényei által Beregszász lett az elszakított Kárpátalja magyar kulturális központja.

1938. november 2-án a terület egy része Beregszásszal együtt ismét visszakerült Magyarországhoz (a teljes Kárpátalja 1938. március 15–18. között került vissza).

1944–1946 Kárpátontúli Ukrajna miniállam részeként, majd ezt követően egészen Ukrajna függetlenségéig a Szovjetunió kötelékében a helyi lakosok számos megpróbáltatást éltek meg. A két legfontosabb mindközül: első ízben a II. világháború idejében történő zsidók elhurcolása, majd ezt követően az orosz nagyhatalom által szervezett, „málenkij robot” nevet viselő nemzetiségi és vallási alapon történő 3-4 évig tartó kényszermunkára történő elhurcolás (Molnár D. E. 2015), aminek 343 áldozata volt. A Szovjetunió ideje alatt a város irányításában, térszerkezetében, gazdaságában, intézményhálózatának kiépítésében, stílusában, kultúrájában számos változás ment végbe, melyet elsősorban kommunista ideológia szellemében valósítottak meg. A Szovjetunió széthullásával Beregszász az 1991. augusztus 24-én függetlenné vált Ukrajna része lett. A független állam első éveiben sorban mentek tönkre a korábbi állami üzemek, a kezdeti hanyatlást követően lassan kezd emelkedni az életszínvonal.

Népessége: a 2001-es népszámlálás alapján 26 600 lakosából: 12 800 magyar, 10 300 ukrán, 1700 cigány és 1500 orosz volt.

3.2. Beregszász nyelvi tájképe

A nyelvi tájképet 1997-ben elsőként Landry és Bourhis definiálta, úgy, mint a nyelv, mely a köztéri útjelzéseken, hirdetőtáblákon, utcaneveken, kereskedelmi bolti feliratokon és kormányzati épületeken jelenik meg egy adott területen, régióban vagy agglomerációban. (Landry, Bourhis, 1997: 25). A nyelvi látkép magába foglalja a 'magán' és 'nyilvános' jeleket, melyeket a hatóságok (pl. kormány, önkormányzat) vagy egyének, társaságok és cégek írnak ki, többé-kevésbé autonóm módon (Gorter, 2006). Tehát a nyelvi tájkép a köztereken megjelenő feliratok összességét foglalja magába, hiszen ezekben egyesülnek egy adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tája, ugyanis a nyelvi tájkép utal a nyelvek láthatóságára, státuszára és hangsúlyára. A multietnikus területek többnyelvűségének elemzésére alkalmazzák elsősorban a nyelvi tájképelemzéseket, hogy bemutassák a nyelvek együttélésének tulajdonságait, jellemzőit, az egyes nyelvek dominanciáját, disszonanciáját vagy harmonikus együttélését; kisebb kisebbségi-, államnyelvek, valamint az angol világnyelv megjelenési formáit (Barni–Bagna, 2015).

A vizsgálathoz Beregszász legforgalmasabb s sétálóutcáját választottam a város központjában. Az összegyűjtött képeket: utcanévtáblákra, hirdető - és emléktáblákra, valamint bolti feliratokra csoportosítottam. Az utcákról teljesen eltűntek az orosz nyelvű írások, ez köthető a 2017-ben kiadott nyelvtörvényhez, vagy a jelen háborús helyzethez. A városban még továbbra is a magyar és az ukrán feliratok a dominánsak és a két nyelv szinte párhuzamosan jelenik meg hol együttesen, hol pedig csak önállóan (Hires-László 2015, 2018a, 2018c, 2019). A roma közösség nyelve sehol nem jelenik meg, pedig a roma lakosság képviselőinek száma jelentős Beregszászon. Ennek egyik oka az lehet, hogy a beregszászi cigányság legnagyobb részének anyanyelve a magyar.

3.2.1. Az útjelző- és utcanévtáblák

A Beregszász központjában ma is megtalálható az a kétnyelvű útjelző tábla, amely cirill betűs ukrán és latin betűs feliratokat tartalmaz. A cirill betűt olvasni tudó utazó azt olvashatja le a tábláról, hogy a „Лужанка/ *Luzhanka*” határátkelő egyenesen 7 km-re, a „Вілок/*Vilok*” és a „Дяково/*Dyakovo*” határátkelő pedig balra 23, illetve 43 km-re található, ezt jelenti ugyanis KPP és a cirill betűs КПП kiírás, *Контрольно-пропускний пункт* (ellenőrző pont)

rövidítése, a közlekedési útmutató táblán a vám- és útlevel-ellenőrzési helyet is jelentő nemzetközi határátkelőt jelöli. Hiába van tehát a felirat kétnyelven, azok az utazók, akik nem ismerik a keleti szláv nyelveket és kultúrát, könnyen eltévedhetnek, mivel a *KPP* rövidítés értelmezhetetlen számukra.

2. ábra.

Határátkelőhelyet jelző tábla Beregszászban

3. ábra.

Beregszász határának végét jelző tábla

A Beregszászban található, s a fotókon is látható utcanévtáblák 2016-ban lettek kitéve Beregszász utcáiban. Az utcanévtáblákon lévő feliratok folytatták a már megszokott kétnyelvűségre építő hagyományokat, ám megjelenik a tábla sarkában a város címere, benne a város nevével ukránul és magyarul egyaránt. Az utca névtábláknak van egy szimbolikus jelentősége – leginkább a terek „birtokba vételére”, annak felcímkezésére használják, mindamelllett, hogy tájékozódásra is alkalmas információforrás.

4. ábra

Kétnyelvű utcatáblák Beregszászban

Forrás: a fotót a szerző készítette

Természetesen mindig fontos maga az utca nevének jelentése, ám mindemellett fontossá válik a különböző nyelvek használata is.

A táblákon kétnyelvű felirat olvasható, felül ukránul, alatta pedig magyarul. A betűk mérete egyforma, de így is jól kivehető az ukrán nyelv dominanciája a sorrend alapján.

3.2.2. A hirdetőtáblák

Szinte az egész városban található hirdetőtáblákat, valamilyen a lakosság számára fontos információkkal. Ezek is, mint számos egyéb, szintén két nyelven íródtak, mind ukrán és mind magyar nyelven olvashatók, így elkerülve a nyelvi akadályokat a táblák megértésével kapcsolatban. Mivel ezek közérdekű információkat tartalmaznak, célszerű volt nem csupán az államnyelven elhelyezni Beregszász városban.

5. ábra

Kétnyelvű figyelmeztető tábla

A magánjellelű hirdetések többsége is két nyelven kerül kifüggesztésre, viszont előfordul az is, hogy csak magyarul, vagy csak ukránul íródik a hirdetőtábla.

6. ábra.

Hirdetőtáblák Beregszász utcáján

3.2.3. Az emléktáblák

Beregszász nyelvi tájképére nagy hatással van a turizmus, ezért fontos, hogy minél több nyelven legyen elérhető a városba látogatók számára. Kárpátalja – és ezzel együtt Beregszász is – egyre több turista számára válik célponttá, és a korábban magyarországi turisták helyett főként belső Ukrajnából (Kijev környékéről) érkeznek a látogatók (Csernicskó–Laihonen 2016; Karmacsi 2017, Hires-László 2018c). A 2014-es és a jelen 2023-as kelet-ukrajnai háború kitörését követően egy újabb hullám indult meg a lakosok végleges és körkörös migrációjában. Már akkor emelkedett a térségbe látogatók aránya, amikor Ukrajna elveszítette Krímet. A turisták a különleges tájak látogatásakor a Krím félsziget helyett a Kárpátok egzotikus helyeire érkeztek. A térségbe látogató turisták számarányára markánsan hathatott, hogy 2017 nyarától az új biometrikus útlevelel szabadon, vízummentesen utazhattak az ukrán turisták az Európai Unió bármely tagországába.

7. ábra

Emléktábla Beregszász temetőjében

8. ábra

Emléktábla magyarul és ukránul Beregszász központjában Fedák Sári emlékére

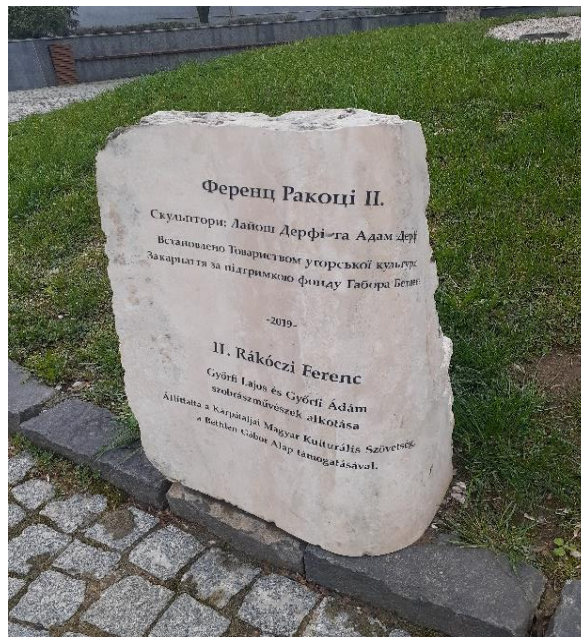
9. ábra

Emléktábla a Római Katolikus Templom falán

10. ábra

Emléktábla a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola udvarán

A turizmus, illetve a turisták, valamint a globális gazdaság és a piaci viszonyok ily módon válnak közvetve a nyelvi tájkép formálóivá, alakítóivá Kárpátalján is (Kallen 2009: 274). Sajnos a kárpátaljai magyarok hiányos ukrán, orosz és angol nyelvi ismeretei megnehezítik azt, hogy a közösség könnyen profitáljon Kárpátalja gazdasági, turisztikai felértékelődéséből. A magyar nyelvtudás nyújtotta előnyöket is csak az képes kihasználni, aki anyanyelve mellett más nyelvet is ismer és kommunikál.

3.2.4. Üzletek feliratai

Az üzletel, boltok ajtajain és ablakain is megjelennek az aktuális feliratok, hirdetések, amelyek általában kétnyelvűek.

17. ábra

Figyelmeztetés a járványügyi intézkedéssel kapcsolatban

A hirdetés a város egyik boltjának ajtajában olvasható, ami valószínűleg a COVID-19 utóhatása lehet, de az egészség megőrzése szempontjából jelen esetben is jól jöhet, szintén kétnyelvű.

18. ábra

Beregszászi üzlet kétnyelvű árlistája

Nagyon fontos, hogy a magánvállalkozók, üzletek, kisboltok hirdetőtáblái is elérhetőek legyenek mindenki számára, ennek jó példája a 18. ábrán látható beregszászi tábla is. Ezekre pedig tudatosan figyelnek, hogy az államnyelvi kiírások egy magyar verziója is látható legyen, akár árakról, akár közérdekű közleményekről legyen szó.

19. ábra

Utcakép Beregszász nyelvi tájképének sokszínűségéről

20. ábra

A városi művelődési ház Beregszász főterén

Beregszász város főterén áll a városi művelődési központ, aminek a megnevezése mind az államnyelven, mind pedig magyar nyelven is olvasható. Egy sorban, egyfajta betűmérettel, értelemszerűen előbb az urán változattal.

3.2.5. Angol kiírások a városban

A nyelvi látkép a XXI. század elejére jelentősen gazdagodott idegen eredetű szavakkal és nevekkkel, ez kisebb mértékben köszönhető a turizmusnak, jelentős mértékben az üzletek által követett nemzetközi tendenciának. A terjedőben lévő angol mindenütt magas presztízsű; az innováció, a globalizáció és a nyugati értékek nyelveként jelenik meg. A XXI. század kezdetére a növekvő globalizáció egyik hatásaként a világnyelvek, legfőképpen az angol nyelv egyre nagyobb helyet kap a szociokulturális környezetben (Coupland 2010).

Az egykori Szovjetunió államaiban azonban az angol mindezek mellett a szovjet totalitárius rezsimmel asszociálódó orosz nyelv kiszorításával is együtt jár. Miközben a volt keleti blokkban az angol a helyi nyelvek mellé lépett be a nyelvek piacára, a volt szovjet birodalomból kiszakadt országokban a globális világnyelv verseng az oroszsal a magas presztízsű lingua franca pozíciójáért (Pavlenko 2009: 258). Egy másik tanulmányában bemutatja, hogy az ukrán nyelvpolitika célja a nyelvi tájkép ukránosítása, amibe az orosz–ukrán kétnyelvűség helyére lépő ukrán–angol kétnyelvűség is belefér (Pavlenko 2012: 53). Ebben a folyamatban az angol nem a veszélyeztetettnek tekintett ukrán nyelvet fenyegető globális világnyelvként, hanem a nyugati integráció és a szovjet világból való kiszakadás egyik szimbólumaként jelenik meg

A turistákat alapvetően két irányból várja Kárpátalja: Ukrajna belső területeiről és a szomszédos országokból. Ukrajnából télen a Kárpátok sípályái, nyáron a hegyek természeti szépségei, illetve a termálfürdők vonzzák az utazókat. Magyarországról elsősorban a régió magyar vonatkozású történelmi emlékhelyei, a nemzeti örökség turizmus (Feischmidt 2008: 122) miatt utaznak ide sokan. Miután 2014 márciusában Ukrajna gyakorlatilag elveszítette legkedveltebb nyári üdülőhelyét, az Oroszország által anektált Krím-félszigetet, és az ország keleti végein fegyveres konfliktus dúl, Kárpátalja turisztikai vonzereje tovább növekszik; elsősorban a belföldi turistaforgalom növekedett meg (Csernicskó – Laihonen 2016, Karmacsi 2017). Az angol viszont a globális üzlet és kereskedelem, valamint a nemzetközi populáris kultúra révén egyre gyakrabban jelenik meg a kárpátaljai nyelvi tájképben (Csernicskó – Laihonen 2016: 21–22). Ezt jelzi, hogy Kárpátalja városaiban – így Beregszászban is – az angol nyelvű feliratok az utcakép szerves és természetes részeivé váltak. Ahogyan Pavlenko (2009: 285) fogalmaz, az ilyen angol nyelvű feliratok elsődleges funkciója, hogy „nemzetközi aurát” biztosítsanak.

11. ábra

Üzletház Beregszász központjában

Az idegen eredetű névválasztás az üzlet- és szolgáltatás nevek terén nemzetközi szinten elterjedt tendencia, melyben az angol nyelv előnyt élvez (Gorter 2006). Az idegen eredetű üzlet- és szolgáltatás nevek lehetnek szavak, vagy tulajdonnevek vagy márkanévek az adott nyelvből. A legtöbb nyelvi látképpel foglalkozó kutató nem kezeli külön kategóriaként a szavakat, márkanéveket és tulajdonneveket a nyelvi látkép vizsgálatakor, mert a nevek esetleges elhagyásával számos fontos információértékű adat veszne el (Edelman 2009).

12. ábra

Üzlet Beregszász központjában

A kölcsönzött idegen nyelvű szavak köztéri megjelenítésében szabályszerűség figyelhető meg, attól függően, hogy használójuk mennyire szán domináns vagy másodlagos szerepet a megjelenítésüknek (Shohamy, Waksman 2009). Ez alapján az idegen szó vagy név lehet teljes értékű, magyar megfelelő nélküli; lehet kiegészítő jellegű, egy magyar tartalom mellett; összeolvadhat egy magyar szóval; beleékelődhet a kontextusba.

Az angol nemcsak a reklámfeliratokon tűnik fel, hanem például hirdetések, szolgáltatásokat kínáló tájékoztató táblákon is. A turistákat célozza meg például ez a figyelemfelkeltő kiírás, angol nyelven a Beregszászba érkezők számára.

13. ábra

Üzletkirakat Beregszászban

Ugyanis a kenyeret árusító kisbolt ukrán felirata mellett kávéfinomságokra hívja fel az arra látogató turisták figyelmét.

14. ábra

Fagylaltot népszerűsítő hirdetőtábla Beregszászban

15. ábra

Figyelmeztetés egy Beregszászi buszmegállóban

Bever (2010: 53) szerint a kelet-ukrajnai városok bankjainak, pénzügyi szolgáltatást nyújtó intézményeinek feliratain az angol nyelv megjelenése az angol nyelvű nemzetközi pénzpiac gazdasági presztízsét és megbízhatóságát jelképezi. Feltételezhetjük, hogy az információs cél mellett Kárpátalján hasonló okokból jelenik meg a globális angol a pénzváltók kirakatában. A beregszászi pénzváltó homlokzatán az ukrán és angol nyelv és a mellett még a dollár jel is látható.

16. ábra

Pénzváltó Beregszász központjában

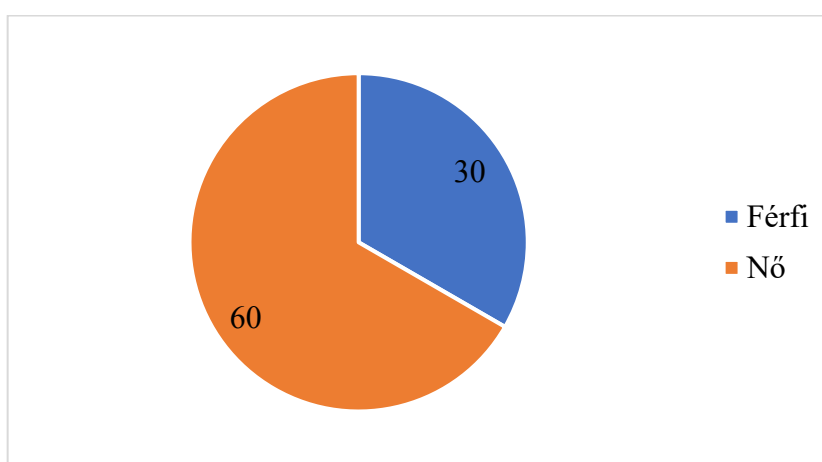

V. FEJEZET. A KÉRDŐÍVES KUTATÓMUNKA EREDMÉNYEI

A kérdőíves felmérés internetes platformon készült, mivel a jelenlegi háborús, veszélyes helyzet nem tette lehetővé, hogy sokakhoz eljusson a kérdőív és személyesen kitölthessék azokat, ezért a Google Forms űrlap segítségével osztottam meg. A kérdőív több részből állt: képfelismerés, a válaszolók által használt leggyakoribb magyar vagy kölcsönvett szavak. A feltett kérdésekre 90 személy válaszolt, amelynek 66,7%-a nő és 33,3% -a férfi.

1. diagram.

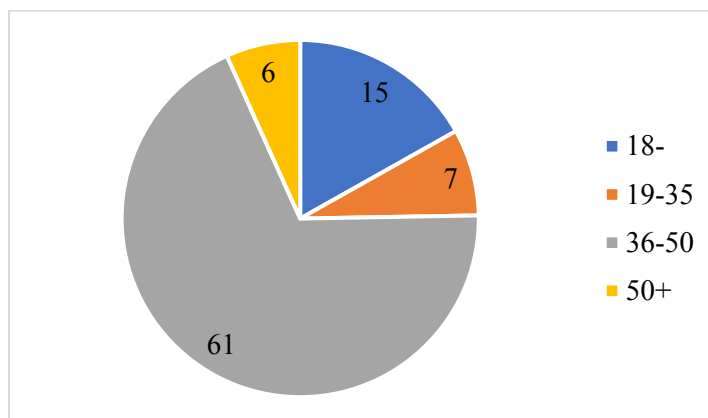
Az adatközlők nemi eloszlása

A válaszadók egyéni válasz során adták meg a pontos életkorukat, amelyek ezután feldolgozás útján 4 csoportba kerültek: 18 év és alatta, 19 és 35 év között, 36 és 50 között, valamint az 50 év feletti személyekre.

2. diagram.

Az adatközlők életkora

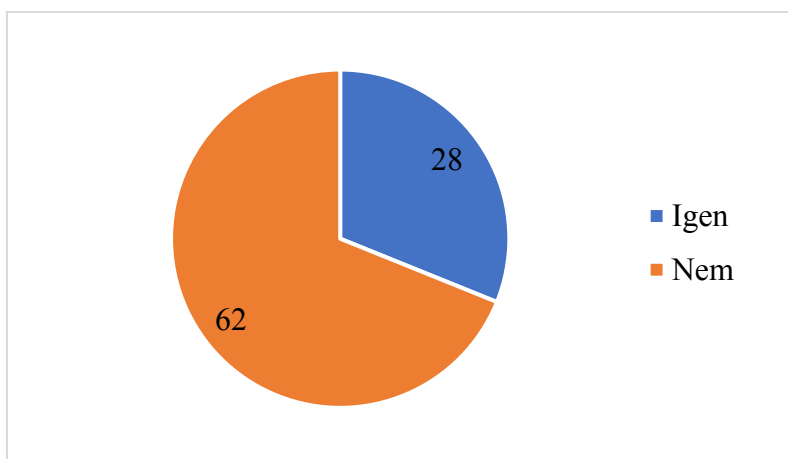

Az adatközlők korát tekintve nem kimondottan arányos eloszlás látható a diagramban. A 36-50 év közötti csoportba került a kitöltők 68%-a, azután a 18 év alatti korcsoport 17 %-kal követi. Az 50 év fölötti kategória volt a legalacsonyabb kitöltőbázisú 7 %-kal.

Arra a kérdésre, hogy Beregszászban él-e, a válaszolók 68,9%-a azt válaszolta, hogy nem, csupán 31,1 % él Beregszászban az adatközlők között.

3. diagram

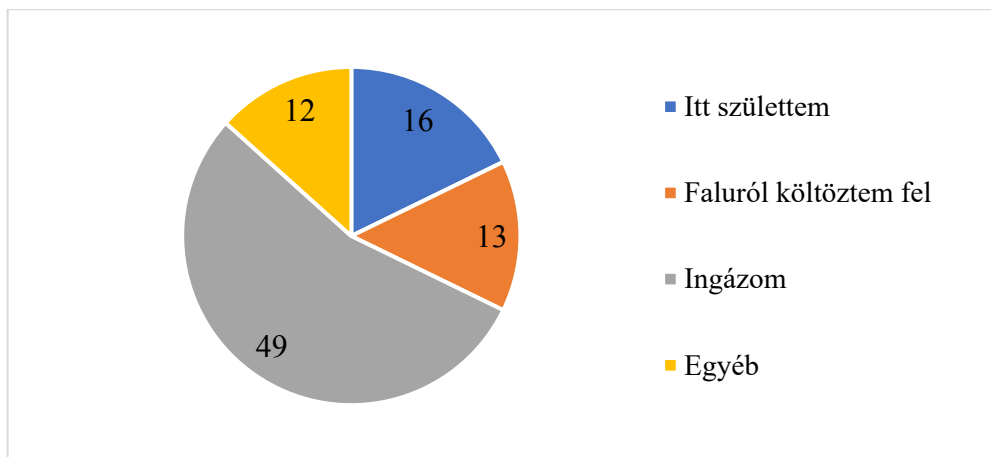
Beregszász városban élők aránya

Változatos feleletek érkeztek arra a kérdésre, hogy mióta él Beregszászban? A válaszolók 17,8 %-a itt született, itt vannak a gyökerei, 5,6 % - faluról költözött fel a munka miatt, hiszen a városban vannak gyárak, irodák, üzletek, így több a munkalehetőség, ezért akinek lehetősége adódott, felköltöztek a városba.

4. diagram

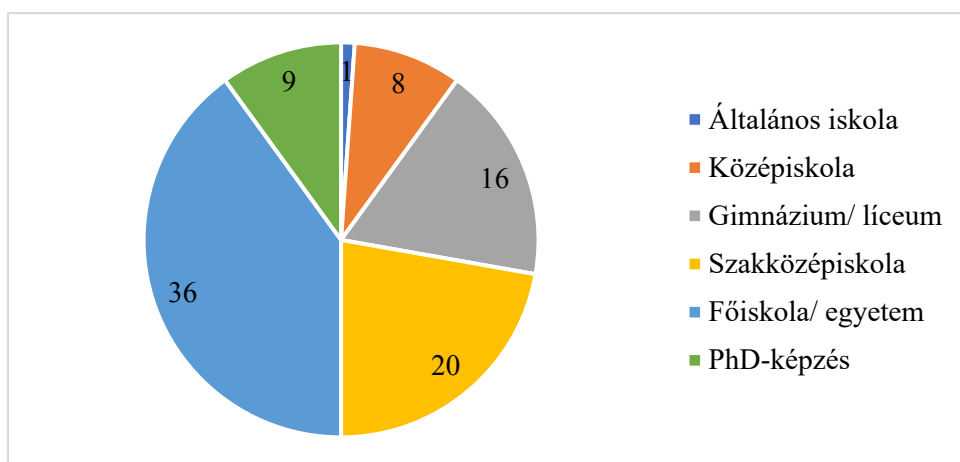
Az adatközlők Beregszászhoz való helyi viszonyulása

8,9 % - faluról költözött fel a tanulmányai miatt, ugyanis sokan Beregszászban folytatják tanulmányaikat az általános vagy középiskola után, vagy akár itt végzik mesterképzésüket is. A legtöbben, szám szerint 54,4 %-ban ingáznak Beregszász és a egyéb falvak vagy városok között, akár munkavégzés vagy tanulás végett. Az egyéb csoportba azok a válaszadók kerültek, akik főként a kollégium miatt tartózkodnak a városban, esetleg Beregszászba jött férjhez, vagy néhány éve költözött csupán a városba.

5. diagram

A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége

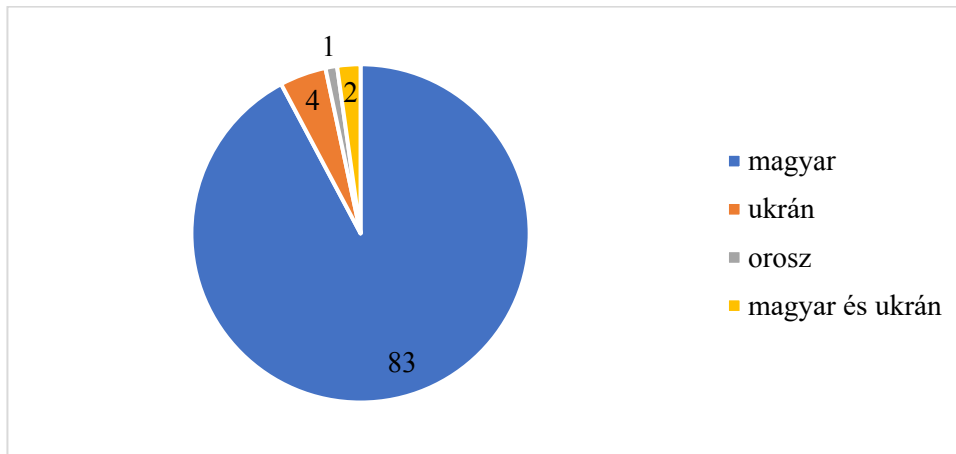

Iskolai végzettség alapján is változatos a kérdőíveket kitöltők aránya, hiszen 1,1 % még az általános iskolát végezte el, 8,9 % középiskolás végzettséggel rendelkezik, 17,8 % a gimnáziumban vagy líceumban végezte tanulmányait, 22,2 % pedig szakközépiskolás oklevelet szerzett. Legtöbben, vagyis az adatközlők 40 % a főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkeznek. Az adatközlők 10 %-a pedig a PhD-képzést igazoló oklevelet szereztek.

Az adatközlők túlnyomó többségének az anyanyelve a magyar, pontosan 92,2 % jelölte ezt a lehetősége a felsoroltak közül. 4,4 % az ukrán nyelvet, 3,3 % egyszerre tekinti az ukrán és a magyarnyelvet az anyanyelvének, és 1 válaszadó az orosz nyelvet tekinti az anyanyelvének.

6. diagram

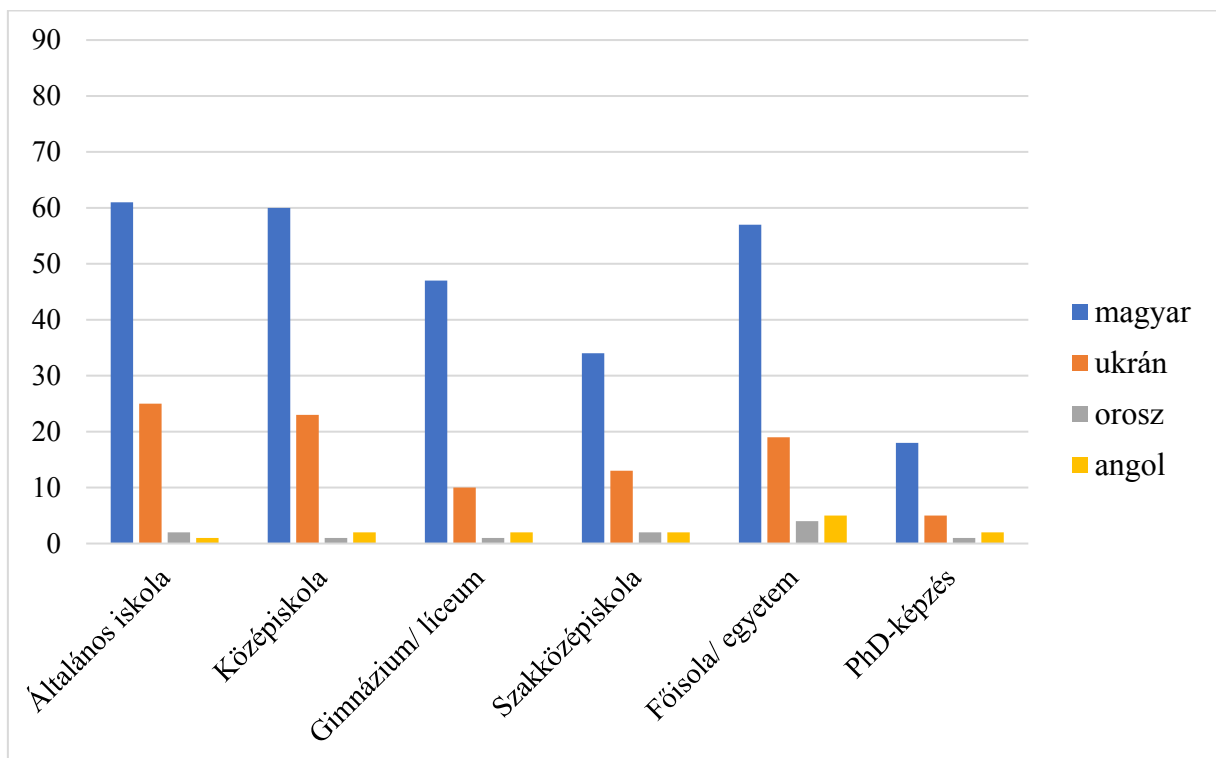
Az adatközlők anyanyelve

Nagyon változatos arra a kérdésre adott feleletek, hogy milyen nyelven végezte a tanulmányait

7. diagram

A válaszolók tanulmányi nyelvének az eloszlása

Magyar nyelven végezte tanulmányait az általános iskolába 61 személy, a középiskolában pedig 60. A gimnáziumban magyarul 47 személy tanult, míg a szakközépiskolát 34. Igen

magas a főiskolát, egyetemet magyar nyelven végzők száma, 54, ez annak köszönhető, hogy van magyar nyelvű felsőfokú intézmény Beregszászban, amit lelkesen választanak a tudásra szomjazó fiatalok és idősebbek egyaránt, a PhD-képzést 18 kitöltő végezte el szintén magyar nyelvén.

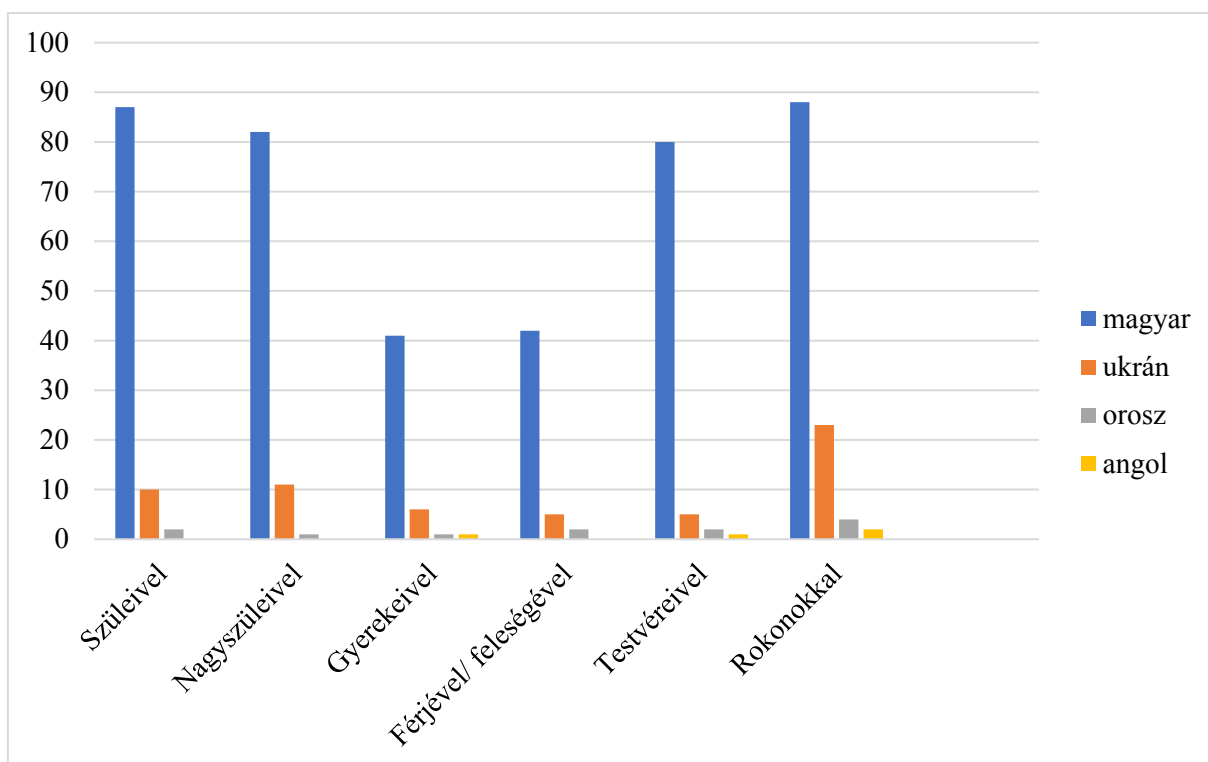
Ukrán nyelven tanult az általános iskolában 25 személy, és 23 a középiskolában, a gimnáziumban pedig már csak 10 adatközlő. A szakközépiskolában 13 kitöltő tanult ukrán nyelven, a főiskolát pedig 19 végezték ukránul, míg a PhD-képzést csak 5 válaszadó szerezte meg ukrán nyelven.

Orosz nyelven végezte általános iskolai tanulmányait 2 személy, míg a középiskolát már csak 1. Gimnáziumi oktatása 1 személyek volt orosz nyelven, a szakközépiskolában viszont 2 adatközlő tanult oroszul. A felsőfokú intézményt 2 személy végezte oroszul, és PhD-képzését is 1 személy teljesítette orosz nyelven.

A válaszadók közül 1 személy megjelölte, hogy angol nyelven végezte az általános iskolát, 2 személy pedig a közép-, szakközépiskolát is. A főiskolát 5-en jelölték meg az angol nyelvet, míg PhD – képzésüket angol nyelven elvégzők száma pedig 2.

8. diagram

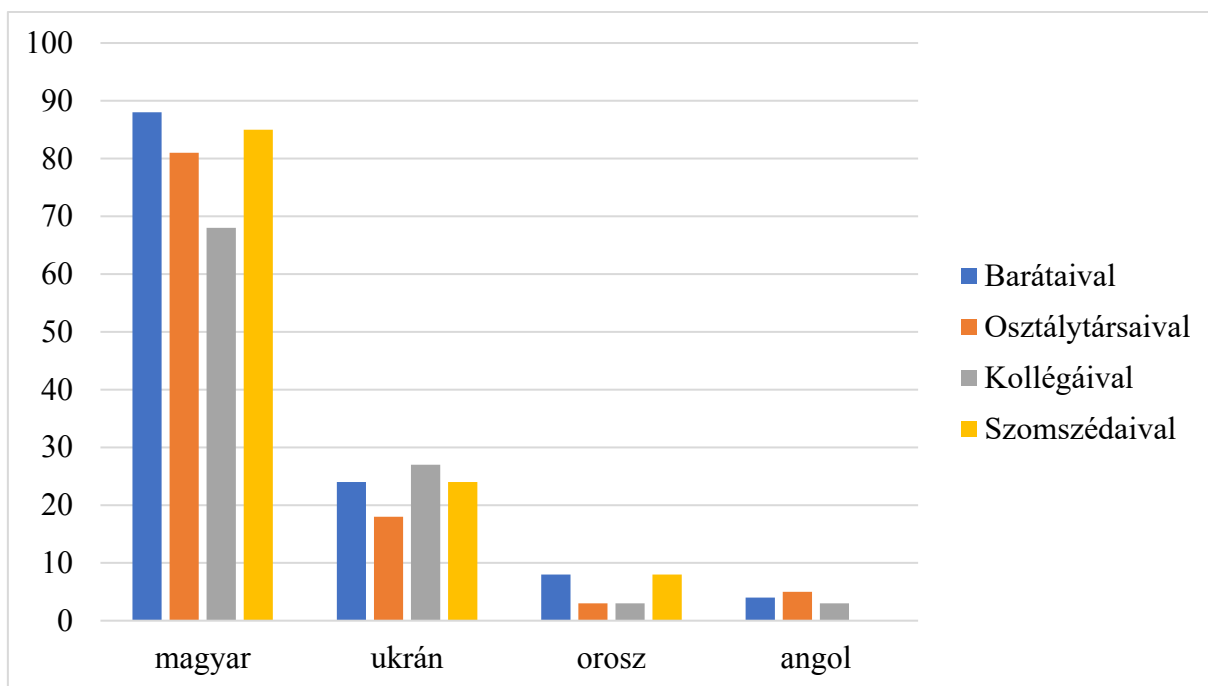
A családban használt nyelvek Beregszászon

A családban használt nyelv is igen érdekes, hiszen több nyelvet is használhatnak a kárpátaljai emberek egy-egy családon belül is, amit a kérdőívben szereplő válaszok alá is támasztottak. *Szüleivel* 87 személy beszél magyarul, 10 ukránul és 2 oroszul. *Nagyszüleivel* 82-n magyar nyelven kommunikálnak, 11 személy ukránul, míg 2 oroszul. *Gyermekeikkel* 41-n magyarul, 6 személy ukránul, 1-1 személy az orosz, illetve az angol nyelvet jelölte meg a társalgás nyelveként. Legtöbben, 42 személy férjével, feleségével magyar nyelven beszélgetnek, ukrán nyelven 5-n és orosz nyelven is ketten. A testvérek kommunikációja között is megfigyelhető mind a három nyelv: 80 személy magyarul, 5 ukrán nyelven, míg 2 oroszul. A rokonokkal folytatott társalgásokban megjelenik az angol nyelv is. Legtöbben 88 beszélgetnek magyarul, 23-an ukránul, 4 személy oroszul, 2-en az angol nyelvet jelölték meg.

9. diagram

A közvetlen környezetben használt nyelvek Beregszászon

Arra a kérdésre, hogy milyen nyelvet használ a környezetével szintén négy nyelvet jelöltek be a kérdőíveket kitöltő személyek:

Magyar nyelven kommunikálnak a legnagyobb számban a barátaikkal, 88 személy, az osztálytársaikkal 81, munkatársaikkal 68-n és szomszédjaikkal pedig 85 adatközlő beszél magyarul.

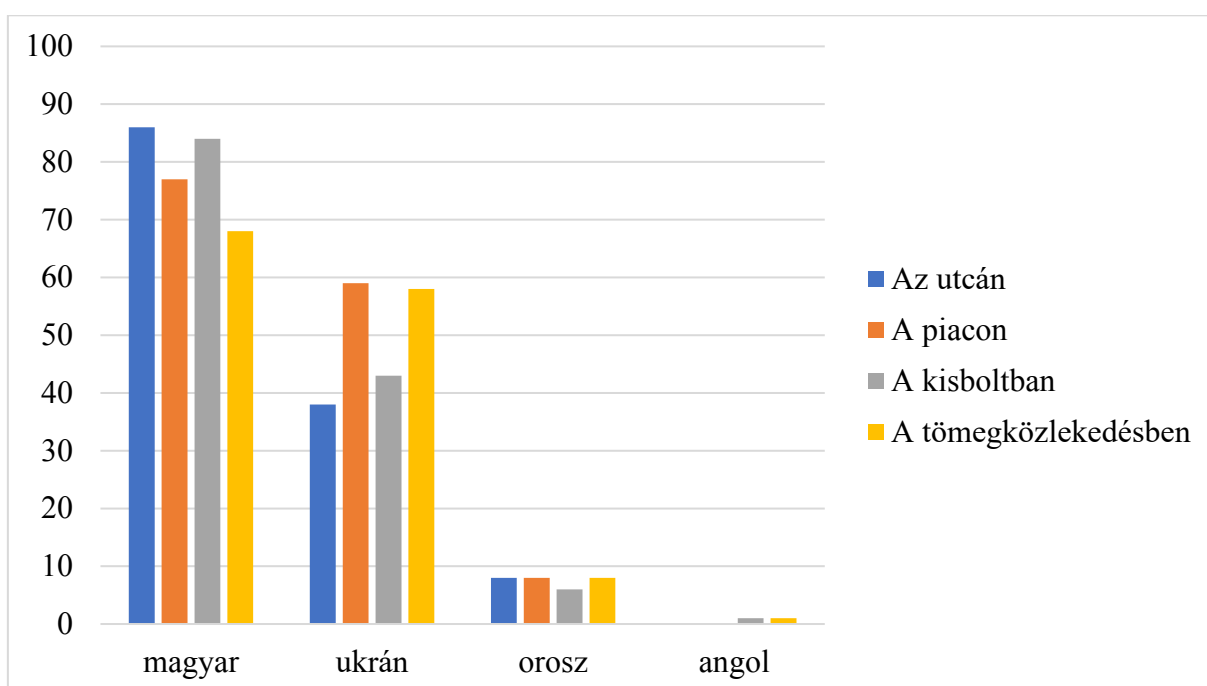
Ukránul legtöbben a munkatársaikkal beszélgetnek, ezt 27 adatközlő nyilatkozta, a barátok és a szomszédok 24-24 személlyel azonos mennyiségben vannak jelen az ukrán nyelvhasználatban és 18 kitöltő az osztálytársaikkal kommunikálnak ukrán nyelven.

Barátaikkal és szomszédjaikkal 8 személy oroszul társalog, osztálytársaikkal és munkatársaikkal pedig 3-3.

Angol nyelvű beszélgetések is történtek a barátok, osztálytársak és kollégák között, bár ez a szám igen alacsony.

10. diagram

A közéletben használt nyelvek Beregszászon

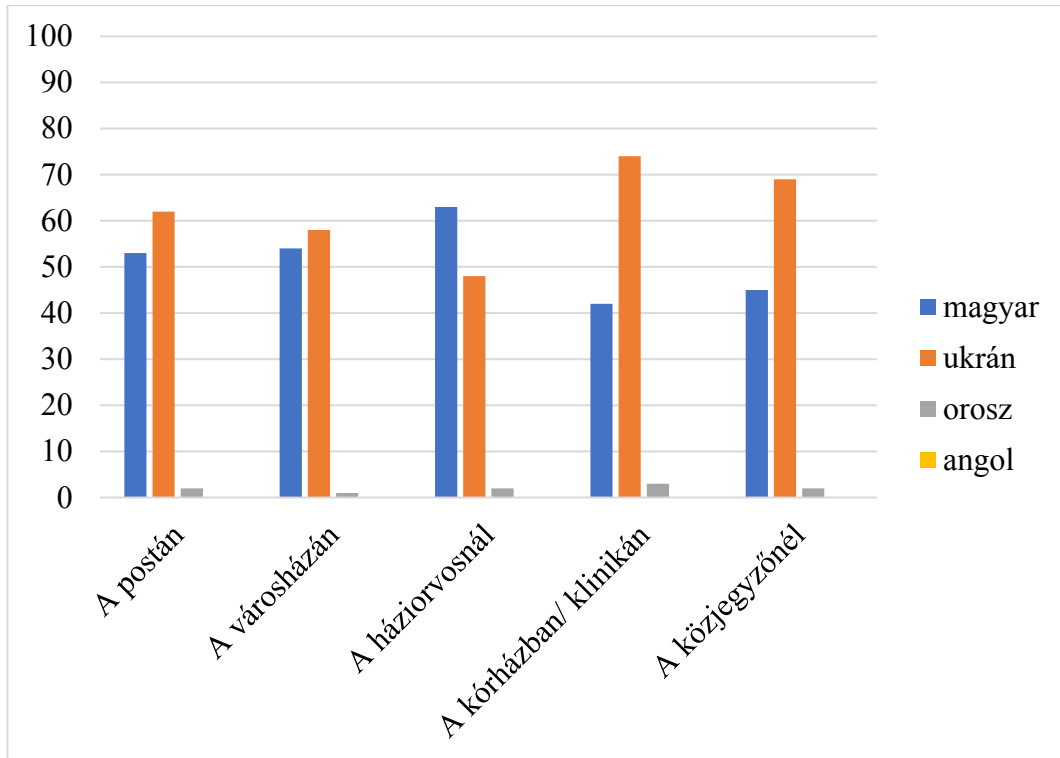
A közéletben a használt nyelv Beregszászban a kérdőíveket kitöltők között a magyar nyelv áll az első helyen, legtöbben az utcán használják, az ukrán nyelvet viszont a piacon használják a legtöbben, az orosz nyelvet egyformán használják mind az utcán, a piacon és a tömegközlekedésben, csupán a kisboltban élnek vele kevesebben.

A hivatalos helyeken megváltozott a nyelvhasználat, mivel a magyar nyelvet megelőzte az ukrán nyelv, hiszen mind a postán, városházán, kórházban, klinikán, és a közjegyzőnél is dominál az államnyelvhasználat. A házi orvos az egyetlen hivatalos közeg, ahol többségben magyarul beszélnek már hivatalos színterekkel szemben. A hivatalos szférában még egy kis mennyiségben használják Beregszászban az orosz nyelvet is, valamint

csak elenyésző számokat produkál az angol nyelv megjelenése, az is csupán a tömegközlekedésen és a kisboltban.

11. diagram

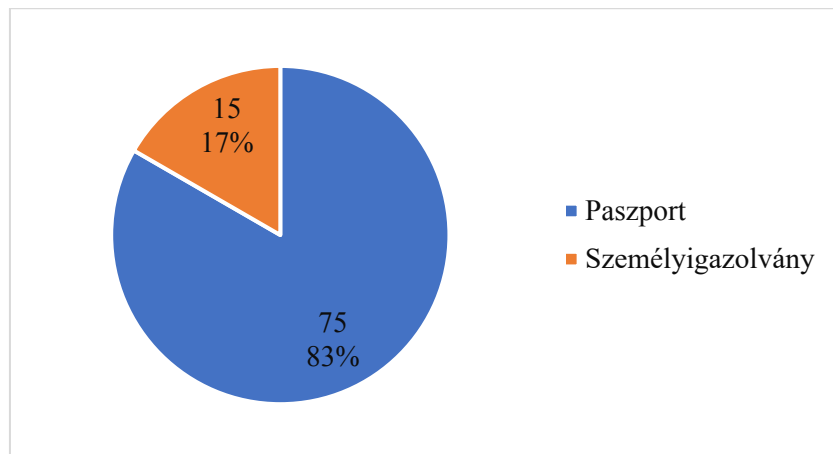
A hivatalos helyeken használt nyelvek Beregszászon

A kérdőíves kutatás egy részében ismert szavak jelentek meg többféle megnevezéssel, a válaszolónak pedig meg kellett jelölni az általa leggyakrabban használtat változatot.

12. diagram

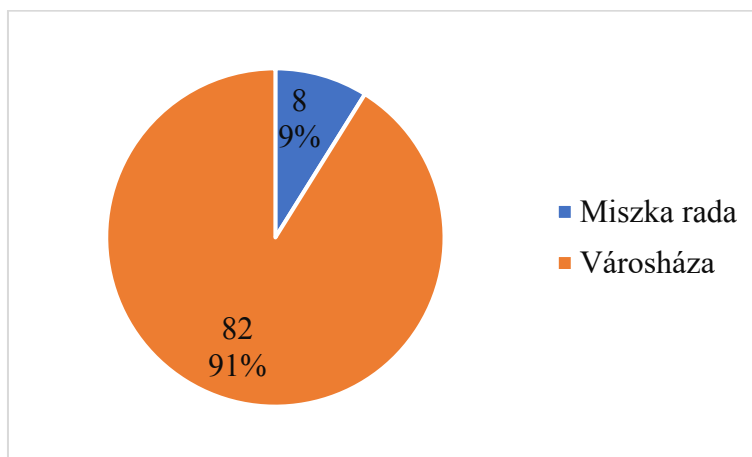
A személyigazolvány megnevezésének aránya Beregszászon

Bár az adatközlők túlnyomó többsége a magyart jelölte meg anyanyelvének, ugyancsak 75 %-ukuk jelölte a „paszportot” gyakoribb használatként a magyar személyigazolvánnyal szemben.

13. diagram

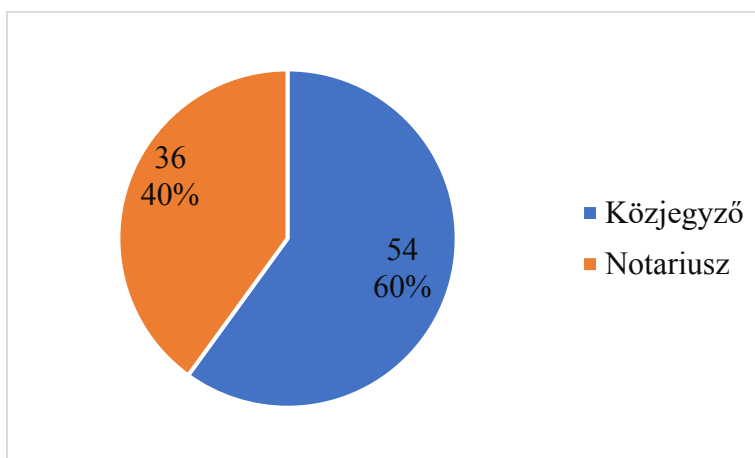
A városháza megnevezésének aránya Beregszászon

A „miskara rada” kifejezés viszont nem elterjedt a városban, a 90 kitöltőből 8-an jelölték gyakori kifejezésnek, a válaszadók több mint 90 %-ban a magyar városháza megnevezést használják az intézményre.

14. diagram

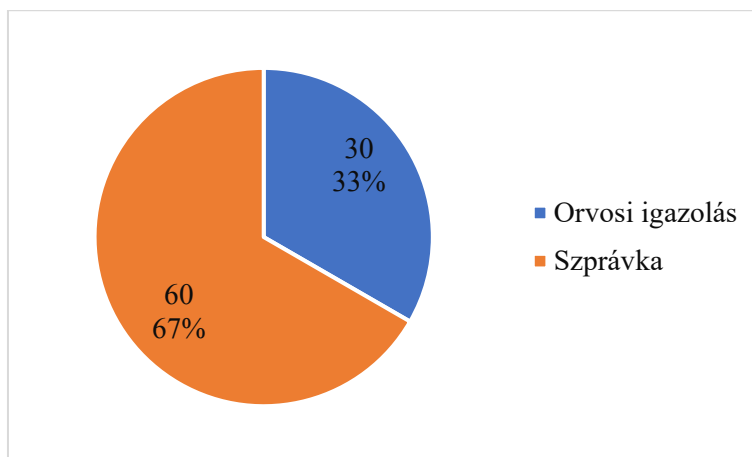
A közjegyző megnevezésének aránya Beregszászon

A „notariusz” kifejezést nagy arányban alkalmazzák a közjegyző helyett, viszont a közjegyző a válaszadók között általánosan használatos kifejezés az eredményeket látva.

15. diagram

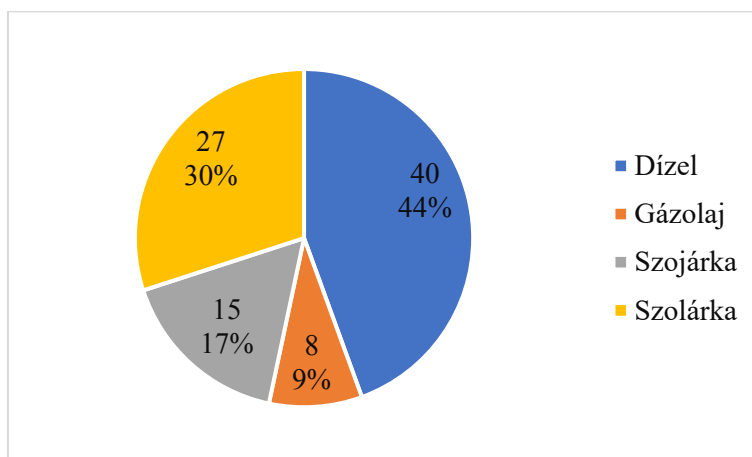
Az orvosi igazolás megnevezésének aránya Beregszászon

Az orvosi igazolás esetében Beregszászon gyakrabban használatos a válaszadók körében a „szprávka” kifejezés, a magyar megfelelője helyett- Az adatközlők kétharmada preferálja a kárpátaljai sajátos kifejezést.

16. diagram

A gázolaj megnevezésének aránya Beregszászon

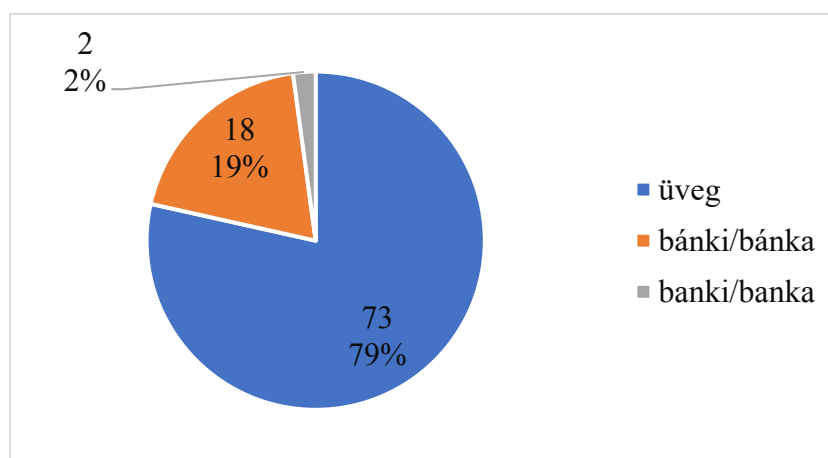
Az üzemanyagnak több megnevezése is van, legalábbis a gázolajnak. A leggyakoribb a dízel használata az adatközlők körében, viszont Beregszászban a „szolárka” is jelentősen

elterjedt megnevezése a gázolajnak. Emellett a „szójárka” is megjelenik 15 adatközlő esetében, viszont láthatóan ez a kifejezés nem Beregszászra a legjellemzőbb.

A kérdőív következő egysége a képfelismerés volt, amikor meg kellett nevezni a képen látható tárgyat vagy személyt. Egy nyitott kérdés esetén pedig sajátos megnevezések is megjelennek. Az online kérdőív adatait pedig szűrve, a leggyakoribbak alapján készült a diagram.

17. diagram

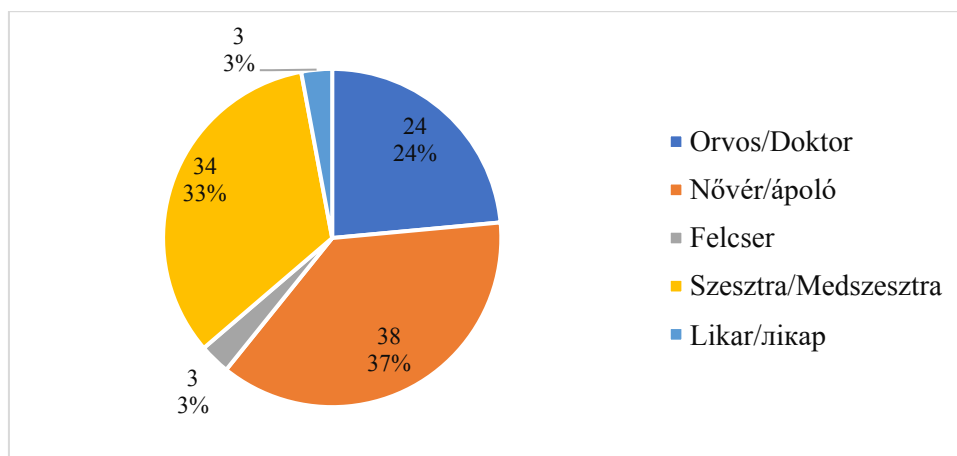
A befőttesüveg megnevezésének aránya Beregszászon

A képen egy egyszerű egyliteres befőttesüveg volt látható. A válaszadók túlnyomó többsége így is jellemezte, esetleg egyszerűbben üvegnek írta. Emellett megjelent a banki és bánka, amik együtt 19%-ban vannak jelen, és ennek egy rövid magánhangzós változata, a banka vagy banki.

17. diagram

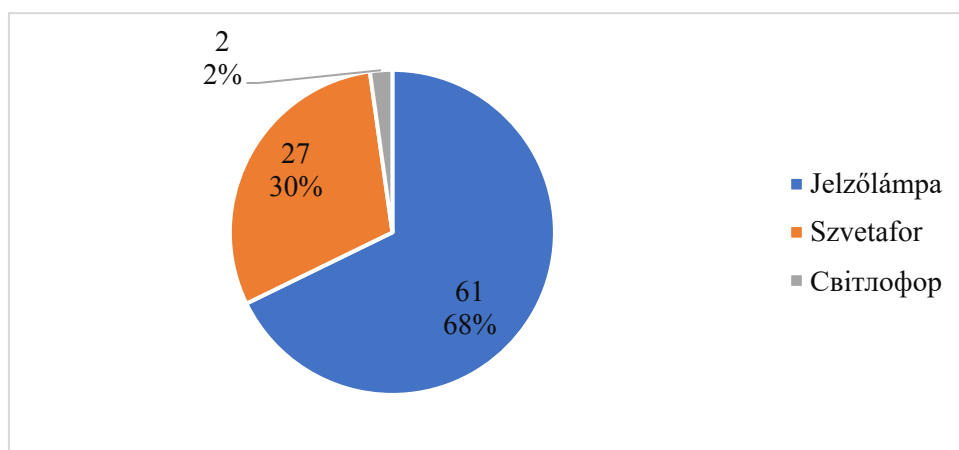
Az ápoló megnevezésének aránya Beregszászon

A képen egy egészségügyi dolgozó ábrája volt látható. Különbőféle válaszok érkeztek. A nővér és ápoló volt a leggyakoribb, azt követően pedig az orvos/ doktor, így a magyar megnevezések az adatok több mint felét birtokolják. Viszont a válaszolók negyede gyakrabban használja a „szesztra” vagy „medszesztra” kifejezéseket, amit az ápoló ukrán megfelelői. Csupán 3 adatközlő használja az ukrán „likár” megnevezést.

18. diagram

A jelzőlámpa megnevezésének aránya Beregszászon

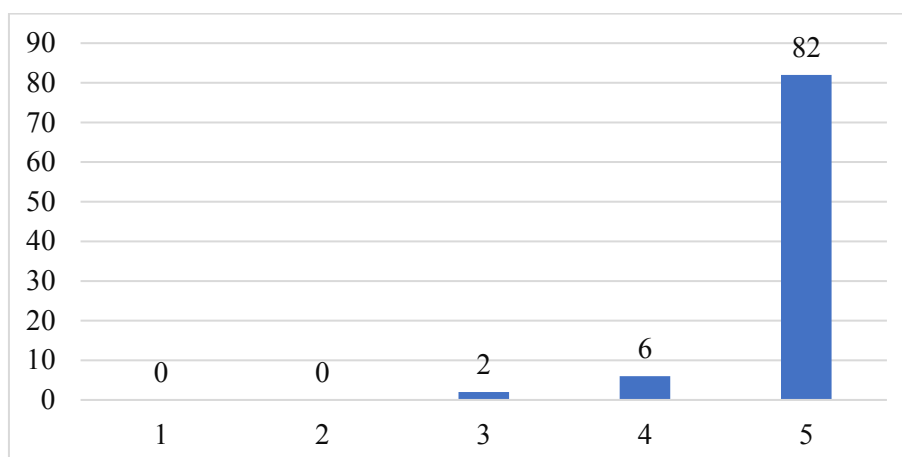

Az adatközlők 68 %-a gyakrabban használja a magyar jelzőlámpa kifejezést, mint társaik, akik 27-en a „szvetafort” alkalmazzák. Volt két adatközlő, akik a teljes ukrán „Світлофор” kifejezést részesítik előnyben.

A kérdőív következő szakaszában az adatközlőknek a saját nyelvtudásukat kellett értékelni egytől ötig terjedő skálán, ahol a 1 – egyáltalán nem beszél a nyelven és az 5 – anyanyelvi szinten használja. 82 adatközlő magyar nyelvtudása kiváló, 6-nak jó, míg 3 közepesen értékeli saját nyelvtudását. Fontos kiemelni, hogy 1 és 2 értékelést senki nem adott, a magyar nyelvismeretére.

19. diagram

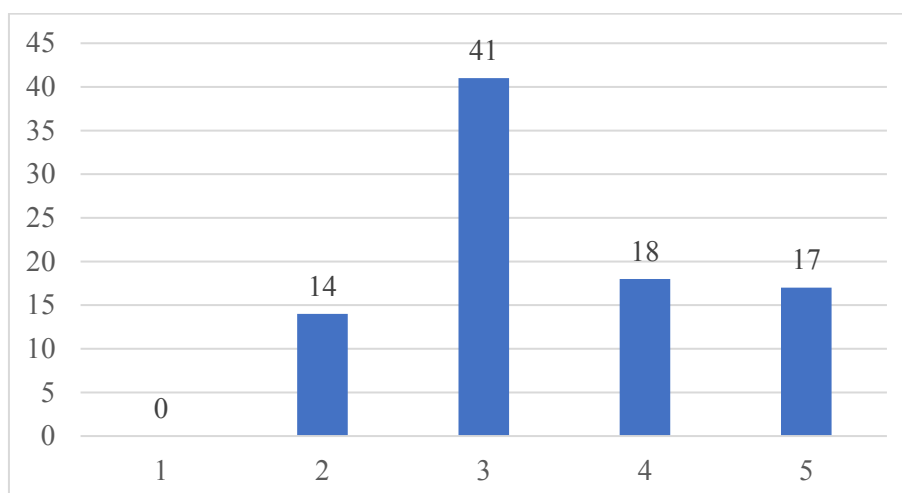
Az adatközlők magyar nyelvtudása Beregszászon

Az ukrán nyelvtudást illetően már nem ennyire egyhangú a válasz. Ugyanezen a skálán a bő többség közepesnek ítélte az államnyelv ismeretét, 17 válaszadó pedig anyanyelvi szinten kommunikál. Beregszászban az adatközlők között nincs olyan egyén, aki egyáltalán ne beszélne az államnyelvet.

20. diagram

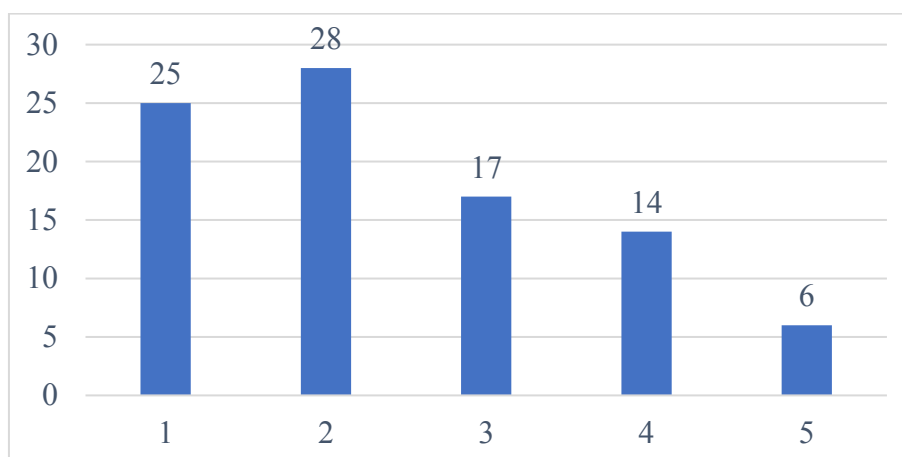
Az adatközlők ukrán nyelvtudása Beregszászon

Az orosz nyelv már nem ilyen általánosan elterjedt Beregszászban. 25 válaszadó azt nyilatkozta, hogy egyáltalán nem beszél az orosz nyelvet, 28-an pedig nagyon gyengén. Ezzel együtt 6 adatközlő pedig anyanyelvi szintem beszél.

21. diagram

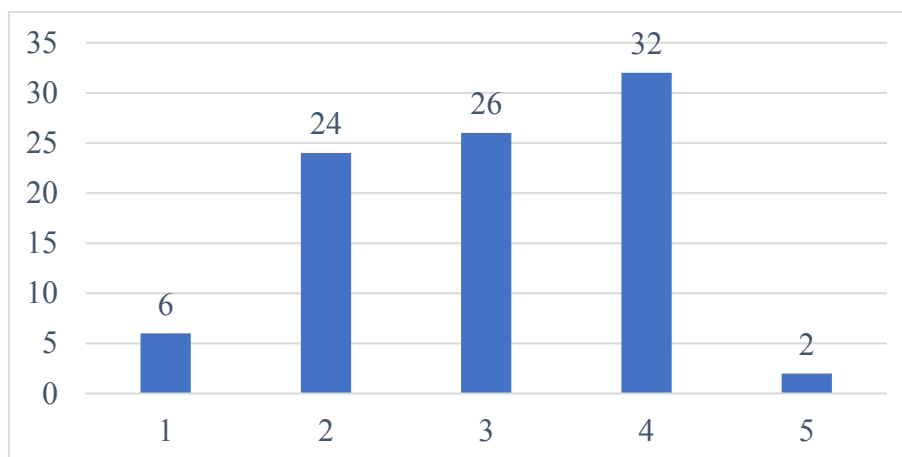
Az adatközlők orosz nyelvtudása Beregszászon

A kérdőívet kitöltők között a legtöbben jól beszélnek angol nyelven, 32 személy, közepesen 26 személy, elégségesen 24 személy, nagyon kicsit beszéli az angolt, 6 személy és kiválóan csupán 2.

22. diagram

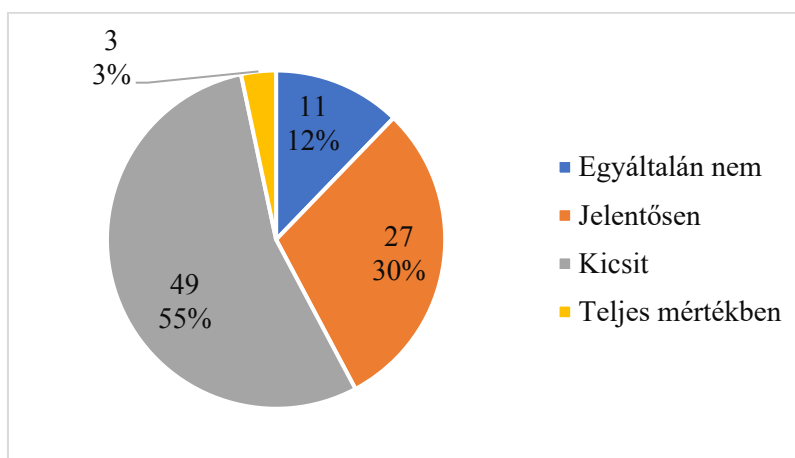
Az adatközlők angol nyelvtudása Beregszászon

Arra a kérdésre, hogy legutóbbi nyelvtörvény óta megnőtt-e az ukrán nyelv szerepe a városban a legtöbben azt jelölték be, hogy egy kicsit, a kategória létszáma 49 adatközlő. 27 személy azt válaszolta, hogy jelentősen, csupán 3 személy szerint teljes mértékben nőtt az államnyelv szerepe a városban. Egyáltalán nem vett észre változást az ukrán nyelv szerepében a válaszadók közül 11 személy, vagyis a kitöltők 12 %-a.

23. diagram

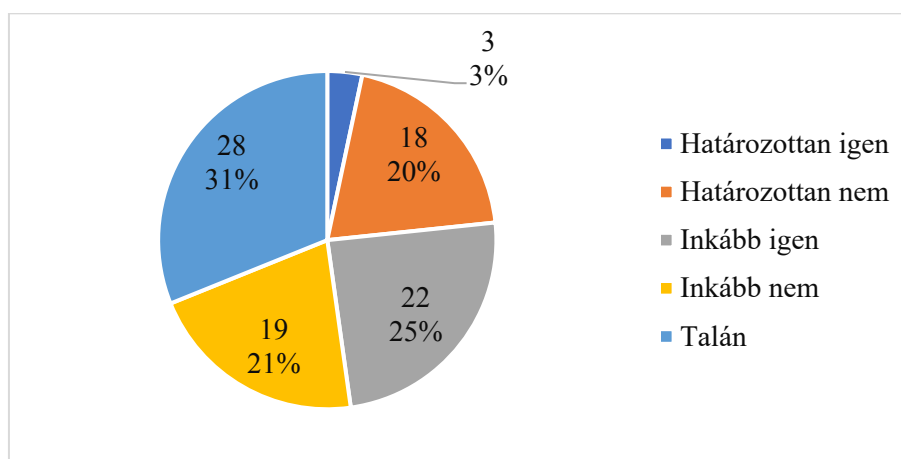
A legutóbbi nyelvtörvény óta megnőtt az ukrán nyelv szerepe Beregszász városban?

A kérdésre, hogy többet használja-e az ukrán nyelvet a legutóbbi nyelvtörvény óta, a válaszadók többsége talánnal reagált vagy inkább igen. Ez a két lehetőség magába foglalja a válaszadók több mint felét. Csupán 3 adatközlő nyilatkozta, hogy szerinte teljes mértékben megnőtt az államnyelv szerepe Beregszászban. A kitöltők 20 %-a szerint pedig egyáltalán nem változott a helyzet ebben a kérdésben.

24. diagram

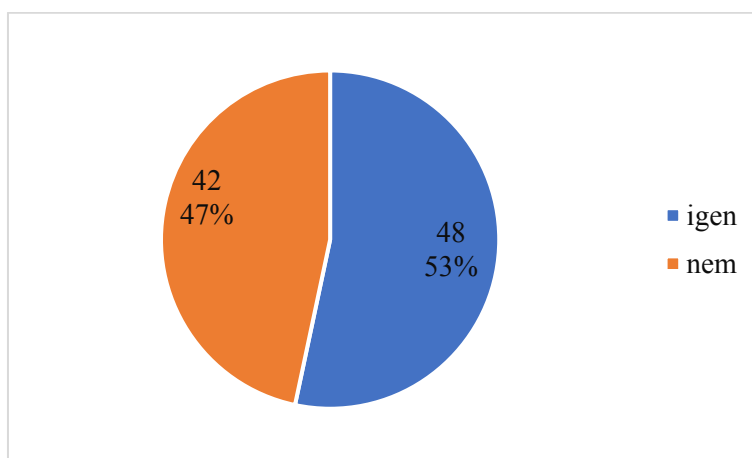
Kérdés: A legutóbbi nyelvtörvény óta általánosan többet használja az ukrán nyelvet?

Beregszász városban nem csak a magyar és ukrán nyelv van jelen a munkahelyek és intézmények életében, ugyanis a válaszolók 53 %-a használ a két nyelv mellett valamilyen mást is, ez 48 személyt foglal magába.

25. diagram

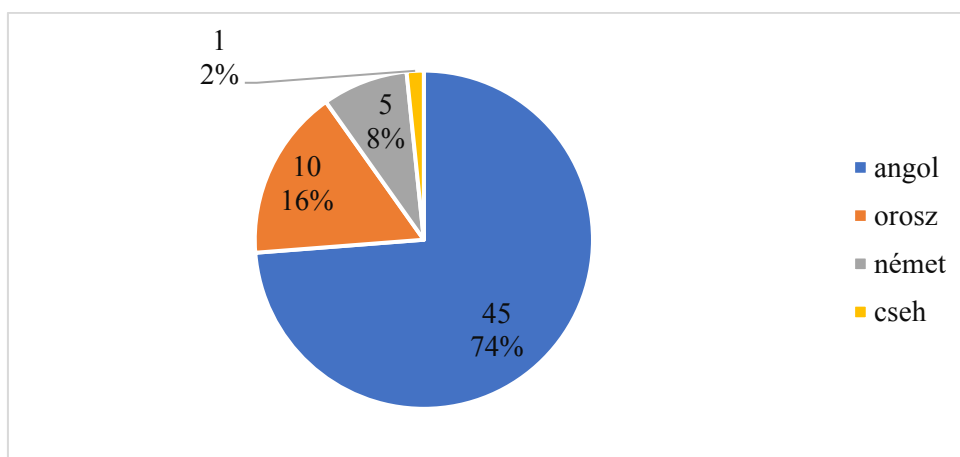
Kérdés: A munkája vagy tanulmányai során használ-e a magyar és ukrán nyelven kívül aktívan valamilyen másik nyelvet?

A leggyakrabban használt nyelv pedig a magyar és ukrán mellett az angol. 74 % használja aktívan az angol nyelvet a munkája vagy tanulmányai során. Kisebb részük pedig orosz vagy német nyelvet beszél, illetve egy kitöltő a cseh nyelvet alkalmazza.

26. diagram

A munka és tanulás során használt egyéb nyelvek Beregszászban

Egy teljesen nyílt kérdésben kitért a kérdőív a Belső-Ukrajnából érkezett menekültek magyar nyelvhez való viszonyulására is. A kérdés nem volt kötelező kitöltéssel bíró, csupán saját véleményt és tapasztalatot megosztók által került kitöltésre. A válaszok egy része szerint változó, de nem figyelnek rá, és nem érdekli őket a nyelv, „a többségük sehogy” sem viszonyul a magyar nyelvhez. Viszont az adatközlők egy része negatív visszajelzéseket kapott

a menekültek részéről, vagy értetlenkedést, hogy nem ukránul beszélnek mindenhol Ukrajnában:

„Zavarja őket mert úgy vannak vele hogy Beregszász is Ukrajna része és mindenki köteles ukránul beszélni. Eközben ők sem beszélnek ukránul hanem oroszul.”

„Némely helyeken nem szeretik azt, hogyha magyarul beszélnek. Ezt tapasztaltam több helyen is”

„Sokan értetlenkednek, mivel nincsenek informálva a visékünk történelmével, illetve sokan már-már az ukrán nép ellenségeként definiálják a nem ukránul beszélő honfitársaikat.”

„Először mikor Beregszászba jöttek, észrevehető volt, hogy negatívan viszonyulnak a magyar nyelvhez egyes menekültek. Saját magam is hallottam, hogy mondták itt mégis milyen nyelven beszélnek? Ez itt Ukrajna itt ukránul kell beszélni. Viszont kisebb részük pozitívan viszonyul a magyar nyelvhez.”

„Ez egyéntől függ. Van aki elfogadja hogy beregszászban sokan magyarul beszélnek és van aki nem. Néhányan próbálkoznak, hogy megtanulják a legalapvetőbb magyar kifejezéseket.”

„Szélsőségesen, mert úgy vélik, ukrán állampolgárként kötelessége minden embernek magas szinten beszélni az ukrán nyelvet, függetlenül a nemzetiségtől.”

„Van aki kimondottan érdekesnek találja, nem zavarja és elfogadja, viszont vannak akik felháborítónak tartják, és a nem tetszésüket ki is nyilvánítják”

„Van, aki érdekesnek találja, van, akiből felháborodást vált ki, hogy az államnyevtől eltérő nyelvet használnak itt. Szerintem mindez csak intelligencia kérdése.”

„Kritikusan, mivel a belső Ukrajnából érkezők számára szokatlan az, hogy nem anyanyelvükön beszélő embereket is hallanak”

„Sokan megkérdéjelezi, hogy magyarul beszélünk. Soknak el kell magyarázni mi okból beszélünk magyarul, és vagyunk magyarok.”

Egyeseket egyenesen idegennek néztek a számukra ismeretlen nyelv hallattán: *„Amikor hallják, hogy magyarul beszélünk, úgy néznek az emberre, mint egy földönkívüli.”*

Egyes kitöltők szerint a Belső-Ukrajnából érkezők nem ismerik fel a nyelvet és egy teljesen másikkal keverik össze: *„Szerintem a menekültek többsége, azt hiszi a magyar nyelvre hogy román nyelv, nem egyszer volt hogy magyarul beszéltem egy boltban, és azt a kérdést szögezték hozzám, hogy én román nyelven beszélek? Mert ők nem ismerik ezt a nyelvet. Az mondjuk tény, hogy nem szeretik hallgatni a magyar nyelvet, de az utcán nem fognak az ember után kiabálni.”*

ÖSSZEGZÉS

Figyelembe véve a kárpátaljai magyar közösség nyelvi helyzetét azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Kárpátalján beszélt magyar nyelv eltér az anyaországi nyelvtől, de mégis sok benne a közös elem. Ezek az eltérések a különböző társadalmi, politikai, gazdasági körülmények között élő nemzetrészek esetében természetesek (Lanstyák, 1995). Ebből adódóan Kárpátalján kialakult egy többnyelvű közeg, melynek oka, hogy több nemzetiség él egymás mellett, ezért nyelvkeveredés történik, amelyre nagy hatással van az államnyelv, az idősebbek esetében pedig még mindig nagy az orosz nyelvi hatás, amit az adatközlők alá is támasztottak. A fiatalok esetében megjelenik az idegen nyelv, az angol használata. A lakosság a mindennapokban felváltva használja az anyanyelvet és az államnyelvet egyaránt, kódot váltanak bizonyos helyzetekben, szituációkban. Sok esetben előfordul, hogy kölcsönszavakat használnak, mivel nem tudják magyar nyelvi jelentésüket, vagy a beszélő nem ismeri bizonyos fogalmak magyar nevét, de az is előfordul, hogy sokat hallja akár a munkahelyén, barátaitól, netán a szomszédjától, s végül ő maga is azt használja. A városban, a hivatalos helyeken viszont dominál az ukrán nyelv használata, de a kérdőívből az is kiderült, hogy néhányan még az orosz nyelvet használják. A magánéletben viszont teljes mértékben a magyar nyelv használata áll az első helyen, s mivel előfordul a családokban vegyesházasság, így megjelenik az ukrán nyelv is. Ebből adódóan a rokonokkal használják legtöbbször az ukrán államnyelvet a válaszadók. Végezetül, figyelembe véve a kapott eredményeket megállapítható, hogy a 2019-es nyelvtörvény főleg a hivatalos helyeket érintette elsősorban, mivel a nyelvi tájépből is kiderült, hogy eltűntek a magyar névtáblák is róluk. Az államnyelvi hatás kezd érvényesülni Beregszász magyarlakta lakosai között is, hiszen voltak olyan válaszadók is, akik szerint ő maguk is gyakrabban használják az ukrán nyelvet.

Szilágyi N. Sándor a Magyar Tudományos Akadémián 2002. május 2-án A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban címmel tartott előadásában így fogalmazott: "A nyelvet gyakran szoktuk egy élő szervezethez hasonlítani. Ebben persze sokminden sántít, az viszont helytálló benne, hogy bizonyos megkötésekkel rá is érvényesek az evolúció általános törvényszerűségei. Azok pedig azt mutatják, hogy ha egy élő szervezetnek megváltozik a környezete, akkor csak úgy tud fennmaradni, ha alkalmazkodik hozzá, ha olyan tulajdonságokat fejleszt ki, amelyek az új helyzetben lehetővé teszik a túlélést. Így egyazon fajon belül is több változat jöhet létre, és ez a változatosság nemhogy veszélyeztetné a faj egységét, hanem ellenkezőleg: az új körülmények között éppen ez teszi

lehetővé a fennmaradását. Ha tehát a magyar nyelvnek 1918 után országonként egymástól némileg eltérő, a megváltozott körülményekhez is alkalmazkodó változatai alakulnak ki, abban én semmiképpen sem pusztulása előjelét, hanem éppen életképességének bizonyosságát látom." (Szilágyi, 2002) Mindezek ellenére, amíg fenntartják, használják, beszélnek a magyar nyelvet Kárpátalján él a magyar nemzet és a magyar nyelv, kisebb-nagyobb nyelvi különbségek ellenére is elősegítve annak fennmaradását nemzedékről nemzedékre.

„Amíg a határon túli magyar közösségek a magyar nemzethez tartozónak tekintik magukat, amíg magyar identitásuk legmarkánsabb jegye az általuk közösen használt nyelv lesz, a kisebb-nagyobb nyelvi különbségek ellenére sem szakad több nyelvre a magyar. Amíg a beszélők fenn akarják tartani a nyelvi egységet, amíg ragaszkodnak nyelvükhöz, a nyelvváltozatok közötti különbségek mértéke nem lehet akadálya ennek.” (Csernyicskó, 2004)

IRODALOMJEGYZÉK

- Bartha Cs. 1999. A kétnyelvűség alapkérdései. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Beregszászi A. – Csernicskó I. – Orosz I. 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Beregszász. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Beregszászi, A. 2002. A kárpátaljai magyarság nyelvhasználati sajátosságai a nyelvi tervezés szemszögéből. *Kisebbségkutatás*, 2: 368–375.
- Bilaniuk, Laada: Language in the balance: the politics of non-accommodation on bilingual Ukrainian–Russian television shows. *International Journal of the Sociology of Language*, 210. 2010. 105–133.; Shumlianskyi, Stanislav: Conflicting abstractions: language groups in language politics in Ukraine. *International Journal of the Sociology of Language*, 201. 2010. 135–161.; Rjabcsuk, Mikola: A két Ukrajna. Budapest: Örökség Kultúrpolitikai Intézet, 2015. 136.
- Borbély A. 2001. A nyelvcseré folyamatára és kutatására. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 98. 193–215
- Campbell, Lyle–Muntzel, Martha C. 1989. *The structural consequences of language death*. In: Dorian, N. C. (szerk.): 181–96.
- Coupland, N. 2010. Introduction: Sociolinguistics in the Global Era. In: Coupland, N. (szerk.) 2010. *The handbook of language and globalization*. Oxford: Wiley-Blackwell. 1–29.
- Csernicskó I. 2004. A magyar nyelv kárpátaljai helyzetéről. *Magyar Tudomány* 2004/4
- Csernicskó I. 2010. A kétnyelvűség lehetséges következményeiről és típusairól. In: Csernicskó István szerk., *Megtart a szó: Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 49–53. Budapest – Beregszász. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet.
- Csernicskó, I. 2011. *Az ukrán oktatáspolitikai a nyelvi asszimiláció szolgálatában*. In: A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Gramma Nyelvi Iroda; Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Dunaszerdahely; Kolozsvár, pp. 259-269. ISBN 978-80-969556-4-0
- Csernyicskó I., Péntek J., Szabómihály G. 2010. A határon túli magyar nyelvváltozatok a többségi nyelvpolitikák rendszerében: Románia és Ukrajna példája. *Regio*.
- Csernicskó I., Fedinec Cs., Tarnóczy M. és Vančóné K. I. 2010. *Utazás a magyar nyelv körül*. Írások Kontra Miklós tiszteletére. Budapest, Tinta Kiadó, 52–57.

- Edelman, L. 2009. What's in a name? Classification of proper names by Language. In: Shohamy, E., Gorter, D. 2009. Linguistic landscape. Expanding the scenery. London: Routledge. 141–145.
- Fedinec Cs., Csernicskó I. 2017. *A 2017-es ukrajnai oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma*, Regio, 2017/3., 278–300. p
- Fodor Gusztáv: Elfelejtett beregszászi református zsinatok 1552-ből. Magyar Református Egyház
- Gorter, D. 2006. Linguistic landscape: A new approach to multilingualism. Clevedon: Multilingual Matters Ltd
- Grosjean. F. 2001. The bilingual's language modes. In Nicol, J. (Ed.). One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing. Oxford: Blackwell, 1-22
- Jampert, K. 2002. *Schlüsselsituation Sprache*. Leske+Budrich, Opladen.
- Karmacs Z. 2007. Kétnyelvűség és nyelvelsajátítás. Ungvár. PoliPrint.
- Kiss Jenő. 1996. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kontra Miklós. 2000 *Egy s más a kétnyelvűségről*. In: Sándor Klára (szerk.): Nyelv és hatalom, nyelvi jogok és oktatás. Csíkszereda: Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, 59–75
- Kontra Miklós–Saly Noémi. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? (Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról.)*, 357–367. p. Budapest, Osiris Kiadó.
- Landry, R., Bourhis, R.Y. 1997. Linguistic Landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. Journal of language and social psychology 16. évf. 1. szám. 23–49
- Sándor Klára 1995. *Az élőnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség*. REGIO: Kisebbségtudományi Szemle.
- Skutnabb-Kangas, Tove. 1997. Nyelv, oktatás és a kisebbségek. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Lanstyák István. 1998. A magyar nyelv szlovákiai változatainak kutatásáról. *Tanulmányok a magyar-szlovák kétnyelvűségről*. Szerk.: Lanstyák István és Simon Szabolcs. Kalligram Könyvkiadó. Pozsony
- Lanstyák I. 2006. Nyelvből nyelvbe – *Tanulmányok a szókölcsonzésről, kódváltásról és fordításról*. Kalligram Könyvkiadó. Pozsony
- Lehoczky Tivadar. (1999) Adalékok Beregszász történetéhez, Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
- Molnár József – Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa.

- Navracsics Judit 2007. A kétnyelvű mentális lexikon. Budapest: Balassi Kiadó.
- Navracsics Judit 2010. *Egyéni kétnyelvűség*. Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó
- Pavlenko, A. 2009. Language Conflict in Post-Soviet Linguistic Landscapes. *Journal of Slavic Linguistics*, 17, 1–2: 247–274.
- Pavlenko, A. 2012. Transgression as the Norm: Russian in Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine. In: Gorter, D. –Marten, H. F. –Van Mensel, L. (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave Macmillan, Basingstoke: 36–56.
- Palander, Marjatta – Riionheimo, Helka – Koivisto, Vesa 2018. Introduction: Creating and Crossing Linguistic Borders. In Palander, Marjatta – Riionheimo, Helka – Koivisto, Vesa eds. *On the Border of Language and Dialect*. Helsinki: Finnish Literature Society – SKS. 7–15.
- Peter Trudgill 1997. Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába. Szeged. JGYTE Kiadó.
- Péntek János 2018. A külső régiók. In: Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó. 179–198.
- Pléh Csaba 2006. Using Hungarian language to clarify language-thought
- Szilágyi N. Sándor 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. In Fedinec Csilla szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 105–117
- Tátrai P, Molnár J., Kovály K., Eröss Á. 2018. A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle* - real.mtak.hu
- Tolcsvai Nagy Gábor 2018. Az anyaország és a külső régiók, a határtalanítás. In: Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó. 150–163.
- P Tátrai, J Molnár, K Kovály, Á Eröss.2020 SUMMA 2017: a kárpátaljai magyarok demográfiai felmérése - real.mtak.hu
- Szent Biblia. 2006. Fordítás: A Magyar Bibliatanács Ószövetségi és Újszövetségi Bibliafordító Szakbizottsága. Budapest. Kálvin János Kiadó.
- Weinreich U. 1953. *Languages in Contact*. The Hague: Mouton
- Zubánics L. 2011 *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti utazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzáskörzetében*. Ungvár-Budapest. Intermix Kiadó.

Internetes források

Двомовність як хвороба. Професор Колумбійського університету називає українську мовну ситуацію «мовною шизофренією» URL: <http://language-policy.info/2015/07/dvomovnist-yak-hvoroba-profesor-kolumbijkoho-universytetu-nazyvaje-ukrajinsku-movnu-sytuatsiyu-movnoyu-shyzofrenijeyu/>

Az ukrán nyelvtörvény újabb cikkelye lépett életbe. URL: <https://kiszoz.net/2022/07/16/az-ukran-nyelvtorveny-ujabb-cikkelye-lepett-életbe/>

Zelenszkij döntött, ez vár az Ukrajnában élő magyarokra URL: <https://index.hu/kulfold/2022/12/30/ukrajna-nemzeti-kisebbség-törvény-európai-unio-nyelvtorveny-volodimir-zelenszkij/>

https://mandiner.hu/cikk/20221129_ukran_nyelvtorveny_miniszterelnok_helyettes_novak_szte_fanisina

Elvándorlás és gazdasági összeomlás – így fest Ukrajna a háború 14. hónapjában <https://index.hu/gazdasag/2023/05/10/ukrajna-oroszország-haboru-összeomlas-inflacio-gdp/>

Nyílt levél Ukrajna elnökéhez URL: <https://karpataljalap.net/2019/11/23/nyilt-level-ukrajna-elnokehez>

РЕЗІЮМЕ

Беручи до уваги мовну ситуацію угорської громади Закарпаття, можна зробити висновок, що угорська мова, якою розмовляють на Закарпатті, відрізняється від мови, якою розмовляють на батьківщині, але все ж має багато спільних елементів. Ці відмінності є природними для етнічних груп, які живуть у різних соціальних, політичних та економічних умовах (Lanstyák, 1995). Отже, на Закарпатті склалося багатомовне середовище через те, що кілька етнічних груп живуть пліч-о-пліч, і тому відбувається змішування мов, на яке сильно впливає державна мова, а вплив російської мови все ще сильний серед людей старшого віку, що підтверджують дані респондентів. Серед молоді з'являється тенденція до використання іноземної мови - англійської. У повсякденному житті населення чергує рідну мову з державною, перемикаючи коди в певних ситуаціях. У багатьох випадках вони використовують запозичені слова, оскільки не знають їхнього значення угорською мовою, або мовець не знає угорських назв певних понять, але вони також часто чують їх на роботі, від друзів чи сусідів, і в кінцевому підсумку використовують їх самі. У місті та в офіційних установах переважає українська мова, але опитування також показало, що деякі люди все ще використовують російську. У приватному житті, однак, домінує угорська мова, а через поширеність мішаних шлюбів у сім'ях також використовується українська. Отже, українська мова є найбільш вживаною серед респондентів, які мають родичів. Насамкінець, беручи до уваги отримані результати, можна зробити висновок, що мовний закон 2019 року вплинув переважно на офіційні місця, оскільки мовний ландшафт також показує, що з них зникли угорські таблички з назвами. Ефект державної мови починає переважати і серед угорських мешканців Берегова, оскільки серед респондентів були й такі, які зазначили, що вони самі частіше користуються українською мовою.

Шандор Н. Сіладь у своїй лекції "Угорська мова в сусідніх з Угорщиною країнах" в Угорській академії наук 2 травня 2002 року сказав Звичайно, в цьому є багато неправильного, але це правда, що загальні закони еволюції застосовуються до нього з певними обмеженнями. А вони показують, що якщо живий організм змінює навколишнє середовище, він може вижити, лише пристосувавшись до нього, розвинувши властивості, які дають йому змогу вижити в новій ситуації. Таким чином, навіть у межах одного виду може виникнути кілька варіантів, і ця різноманітність, аж

ніяк не загрожуючи єдності виду, якраз і дозволяє йому вижити в нових умовах. Тому, якщо після 1918 року угорська мова в кожній країні розвиває дещо відмінні різновиди, які також пристосовуються до обставин, що змінилися, я вбачаю в цьому зовсім не ознаку її знищення, а свідчення її життєздатності" (Szilágyi, 2002). (Szilágyi, 2002) Незважаючи на все це, доки угорська мова зберігається, використовується і розмовляється, угорська нація і угорська мова виживуть на Закарпатті, і, незважаючи на незначні і значні мовні відмінності, вона буде продовжувати виживати з покоління в покоління.

«Допоки угорські громади за межами кордонів вважають себе приналежними до угорської нації, доки найбільш помітною ознакою їхньої ідентичності сьогодні є мова, якою вони спілкуються, угорська мова не буде розділена на кілька мов, незважаючи на незначні та значні мовні відмінності. Допоки мовці хочуть зберегти мовну єдність, доки вони дотримуються своєї мови, ступінь відмінностей між мовними різновидами не повинен бути перешкодою для цього» (Csernyicskó, 2004).

MELLÉKLETEK

Az államnyelvi hatás megnyilvánulásai Beregszász város nyelvhasználati szinterein

A nevem Garanyi Zsuzsanna, és a II. RF KMF Magyar nyelv és irodalom szakos végzős hallgatója vagyok. A szakdolgozat elkészítéséhez egy kérdőíves kutatás keretein belül szeretném felmérni Beregszász város nyelvhasználatát, és ebben kérem az Önök segítségét.

Az űrlap kitöltése 5-10 percet vesz igénybe és teljes mértékben anonim. Válaszaikat és segítségüket hálásan köszönöm!

* Kötelező kérdés

1. Az Ön neme? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

Nő

Férfi

2. Az Ön életkora? *

(Kérem, csak számot írjon!)

3. Ön Beregszászban él? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

Igen

Nem

4. Mióta él Beregszászban? *
- (Évszámot is írhat, ha tud pontos adatot)

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Itt születtem
- Faluról költöztem fel a munka miatt
- Faluról költöztem fel a tanulmányaim miatt
- Csak ingázom Beregszász és más város/falu között
- Egyéb: _____

5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Általános iskola
- Középiskola
- Gimnázium/ líceum
- Szakközépiskola
- Főiskola/ egyetem
- PhD-képzés

6. Mi az Ön anyanyelve? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Magyar
- Ukrán
- Orosz
- Egyéb: _____

7. Milyen nyelven végezte a tanulmányait? *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Egyéb	Nincsen
Általános iskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Középiskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gimnázium/ líceum	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szakközépiskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Főiskola/ egyetem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
PhD-képzés	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Milyen nyelvet használ a családjában?

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Egyéb	Nincsen
Szüleivel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nagyszüleivel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gyerekeivel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Férjével/ feleségével	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Testvéreivel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rokonokkal	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. Milyen nyelvet használ a környezetével? *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Egyéb	Nincsen
Barátaival	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Osztálytársaival	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollégáival	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szomszédaival	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10. Milyen nyelvet használ a közéletben? *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Egyéb
Az utcán	☐	☐	☐	☐	☐
A piacon	☐	☐	☐	☐	☐
A kisboltban	☐	☐	☐	☐	☐
A tömegközlekedés	☐	☐	☐	☐	☐

11. Milyen nyelvet használ a hivatalos helyeken? *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Egyéb
A postán	☐	☐	☐	☐	☐
A városházán	☐	☐	☐	☐	☐
A háziorvosnál	☐	☐	☐	☐	☐
A kórházban/ klinikán	☐	☐	☐	☐	☐
A közjegyzőnél	☐	☐	☐	☐	☐

Hogyan használja gyakrabban a következő kifejezéseket?

12. 1 *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- Paszport
- Személyigazolvány

13. 2 *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- Miszka rada
- Városháza

14. 3 *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

Notariusz

Közjegyző

15. 4 *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

Buhalter

Könyvelő

16. 5 *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

Szprávká

Orvosi igazolás

17. 6 *

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

Dízel

Szolárka

Szójárka

Gázolaj

Mit lát a képen? Kérem, nevezze meg!

18. 1 *

19. 2 *

20. 3*

21. 4*

22. Értelkelje a magyar nyelv tudását! *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

egyáltalán nem ismerem

1

2

3

4

5

anyanyelvi szinten művelem

23. Értelkelje az ukrán nyelv tudását! *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

egyáltalán nem ismerem

1

2

3

4

5

anyanyelvi szinten művelem

24. Értelkelje az orosz nyelvtudását! *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

egyáltalán nem ismerem

1

2

3

4

5

anyanyelvi szinten művelem

25. Értelkelje az angol nyelvtudását! *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

egyáltalán nem ismerem

1

2

3

4

5

anyanyelvi szinten művelem

26. A legutóbbi nyelvtörvény óta megnőtt az ukrán nyelv szerepe Beregszász városban? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Egyáltalán nem
- Kicsit
- Jelentősen
- Teljes mértékben

27. A legutóbbi nyelvtörvény óta általánosan kevesebbet használja a magyar nyelvet? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Határozottan nem
- Inkább nem
- Talán
- Inkább igen
- Határozottan igen
- Nem használom a nyelvet

28. A legutóbbi nyelvtörvény óta általánosan többet használja az ukrán nyelvet? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Határozottan nem
- Inkább nem
- Talán
- Inkább igen
- Határozottan igen
- Nem használom a nyelvet

29. Ön szerint hogyan viszonyulnak a Beregszászba érkezett ukrán menekültek a magyar nyelv használatához a városban?

30. A munkája vagy tanulmányai során használ-e a magyar és ukrán nyelven kívül aktívan valamilyen másik nyelvet? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

Igen

Nem

31. Ha igen, melyek ezek a nyelvek?

Google Űrlapok

Ім'я користувача:
Аніко Чурман

Дата перевірки:
18.05.2023 22:56:27 CEST

Дата звіту:
24.05.2023 23:34:24 CEST

ID перевірки:
1015143515

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100011754

Назва документа: Garanyi Zsuzsanna_Szakdolgozat_2023

Кількість сторінок: 74 Кількість слів: 13340 Кількість символів: 104393 Розмір файлу: 2.04 MB ID файлу: 1014824391

29.2% Схожість

Найбільша схожість: 2.65% з Інтернет-джерелом (<https://pdffox.com/nyelvek-emberek-helyzetek-pdf-free.html>)

27.9% Джерела з Інтернету 57 Сторінка 76

3.46% Джерела з Бібліотеки 7 Сторінка 77

12.7% Цитат

Цитати 54 Сторінка 78

Не знайдено жодних посилань

13.3% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 1%)

13.2% Вилучення з Інтернету 798 Сторінка 79

0.38% Вилученого тексту з Бібліотеки 54 Сторінка 89

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 4